

RECOMANDĂRI

ALEGERILE DIN AMERICA

Prof. univ. Dr. Nicolae DIMA
(foto stânga civil)

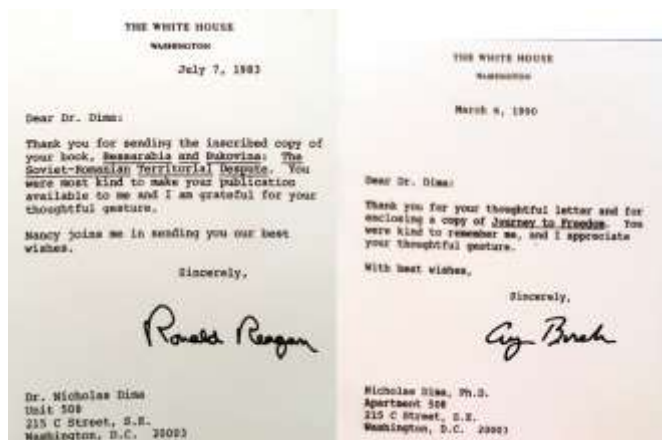
Sunt în Statele Unite de 55 de ani, dar **niciodată** societatea **americană** nu a fost **atât** de **divizată** **că** în ultimii ani. **Mocnește nemulțumirea** și nu mai **exista** un numitor comun care să **unească** oamenii. **Până** și prietenii s-au certat **între** ei din motive politice și **sunt puține șanse** de reconcilieri. Un bun prieten, doctor de origine **mexicana**, **mi-a mărturisit** înainte de alegeri **că** are **mari probleme** în familie: unii îl **adora** pe Trump și alții îl **detesta**; el e prins **la mijloc**. I-am **zâmbit** și i-am spus **că** nu e singur. Eu am unii prieteni **romani** care și-ar **da viața** pentru Trump și alții care l-ar **sfășia**. Am trăit **peste 20 de ani** la Washington și, **că** reporter la Vocea Americii, am **încercat** să **înțeleg**

mecanismele politicii SUA, în special obiectivele **internaționale**.

Apoi m-am pensionat și **după câțiva ani** m-am mutat în Arizona. Aici **mi-am dat seama** repede **că** **dacă** la Washington **predomina** obiectivele federale și **internaționale**, în Arizona oamenii **sunt preocupați** în primul **rand** de probleme economice practice și locale. Și **totuși**, în ultimele luni au dominat și aici **preocupările** politice. Trebuie precizat **că** Arizona este unul din **statele indecise** (swing state) care **oscilează** între **democrați** și republicani și nici un partid nu poate fi sigur de rezultatul alegerilor. În acest an, **disputa** a fost **acerba** reflectând **compoziția socială și etnică** a statului. Arizona e **frumoasă**, are relief divers, are **clima semi-tropicală** în sud și **continentală** în partea nordică și **muntoasă** a statului. Arizona are **totodată** un **standard ridicat** de viață și atrage

continuu locuitori din zonele reci ale Americii. **Populația statului e amestecata:** amerindieni, mexicani, hispanici, europeni și negri-americieni. În ultimele decenii s-au stabilit de asemenea în Arizona atât pensionari din alte state cu stare materiala buna, dar și mulți imigrați din America Latina. Acest amestec etnic, rasial și social se oglindește în opțiunile politice ale populației. Hispanicii, imigranții de data recenta, și clasele de jos voteza de regula pentru democrați în timp ce majoritatea albilor și clasa mijlocie prefera Partidul Republican.

Unii dintre prietenii mei aflați în căsătorii mixte se confrunta însă cu divergențele politice chiar în sânul familiei. Soția mexicana a unui prieten alb a ameninat că dacă Trump ajunge președinte, ea pleacă înapoi în Mexic. De fapt, a doua zi după alegeri au venit în vizita la noi patru familii mixte și m-a surprins să constat cât de supărate erau femeile din cauza alegerii lui Trump. Toate erau de origine hispanica. Eu m-am amuzat pentru că desi l-am preferat pe Trump, entuziasmul meu politic e mult diminuat și respectul pentru politicieni s-a redus pe aceeași măsură. De altfel, se știe în cercul meu de prieteni că sunt preocupat de geopolitica globala și în acest sens mi se cere părerea. Mă preocupa în special modul în care politica americana afectează Europa și Romania, dar aceasta preocupare o împărtășesc doar cu cei interesați de subiect.

Altfel, e interesant și cumva surprinzător faptul că după alegerile de la 5 noiembrie s-a restabilit

calmul. Unii americani se temeau de un eventual război civil și în unele state a fost activata Garda Națională, dar nu s-a întâmplat nimic. În ce mă privește, mă așteptam la revolte spontane, tulburări de strada, spargeri de magazine și avarii, dar nu s-au produs. Una din explicații ar putea fi faptul că victoria republicana a fost categorica și de necontestat. Fata de democrați, republicanii au avut o agenda clara și s-au angajat bine pregătiți în campania electorala. În același timp, Trump și republicanii au fost ajutați la urne și de evoluția economică precară din ultimii ani a economiei americane. Acest lucru l-au resimțit din plin majoritatea alegătorilor. Preturile locuințelor și chiriile apartamentelor s-au dublat și la fel au crescut preturile alimentelor, serviciilor și asigurărilor, în timp ce salariile au stagnat. Americanii l-au ales pe Trump în speranță redresării economice și sociale a tarii. De altfel, Trump a făcut multe promisiuni electorale, dar vă fi foarte greu să le îndeplinească. El vă trebui să obțină sprijinul deplin al legislatorilor și deocamdată republicanii au majoritatea doar în Senat. În plus, pentru unele din obiectivele sale, vă trebui amendata Constituția, ceea ce nu e deloc ușor. În ce privește politica internă, Trump se vă lovi de inerția unui sistem guvernamental birocratic și osificat și de opoziția democraților care fără îndoială că se vor replia. Neo-marxismul deghizat că progresivism nu moare de buna voie. Pe de alta parte, cu caracterul lui impulsiv și autoritar nu vă fi deloc ușor pentru viitorul președinte să-și facă aliați. Pe deasupra, unele din obiectivele noii administrații sunt economice și în sistemul capitalist economia e guvernata în primul rand de întreprinderi particulare și de piață, și doar în mica măsură de guvern. În ce privește relațiile internaționale, Administrația Trump se vă confrunta cu probleme geopolitice fără soluții diplomatice. Mă refer la conflictele din Ucraina, din Israel, Iran și Orientul Mijlociu, și la marea confruntare deocamdată pașnică cu China. Toate aceste situații-probleme vor afecta din plin Europa și România. Dar mai întâi trebuie să așteptam câteva luni și să vedem cum se conturează concret politica externă a Administrației Trump.

Nicolae Nicholas Dima, USA, 10 noiembrie 2024

Romania in gura șarpelui Boa

Romania e sugrumata in prezent de un imens sarpe boa. De fapt, tara se zbate de zeci de ani sa iasa din stransoarea sarpei si cand e gata sa scape intervin cei din jur; acestia nu intervin sa ajute insa neamul romanesc, ci sa ajute sarpele. S-a intamplat in august 1944 cand eram gata sa scapam de nemti, dar am fost dati pe mana trupelor Sovietice. S-a intamplat deasemenea in decembrie 1989 cand tara s-a revoltat impotriva comunismului, dar am ajuns pe mana fariseilor. Si se intampla acum, in 2024, cand Romania e oferita globalistilor.

Precizez de la inceput ca la ultimele alegeri, impreuna cu multi alti romani, m-am pronuntat in favoarea lui Calin Georgescu. Si nu am facut-o pentru ca il cunosc personal; adaug in paranteza ca nu stiu cum a evoluat in ultimii 10-15 ani; m-am pronuntat in favoarea lui pentru a scapa de sarpele care ne sugruma. Asteptarile mele au fost insa inselate. Sper totusi ca cei care s-au napustit asupra lui Georgescu au inteles ca nu de el se teme sarpele; se teme de moarte ca isi pierde puterea, pozitiile, fotoliile si privilegiile. Si totusi, neamul romanesc a rabufnit din nou, dar cineva ne-a vandut si de data aceasta. Cine sunt vanzatorii destinelor noastre?

M-am format in inchisorile comuniste unde am ajuns inainte de a implini 20 de ani. Am avut totusi noroc. Am fost condamnat la doi ani si am reusit sa scap dupa trei ani si jumătate. Fratele meu Ion, cu sapte ani mai in varsta decat mine, a avut altfel de noroc. A fost condamnat la 20 de ani de inchisoare, dar a scapat cu numai zece ani batuti pe muchie. De restul, cica a fost gratiat in 1964. Stiu deci din familie ce inseamna comunismul. Ce nu mi-am imaginat insa a fost sa vad ca dupa comunism a urmat o era si mai perversa din punct de vedere moral si spiritual; era care trebuia incheiata odata cu alegerile din acest decembrie. Pare evident ca nu a fost sa fie.

In inchisorile comuniste am cunoscut lumea buna din perioada inter-belica. Eram prea tinar si lipsit de experienta ca sa particip la discutiile elitei noastre, dar am ascultat si am invatat multe. Abordand, de exemplu, problema colaborarii la crimele comise de Carol al Doilea prin anii 30 si la actul de tradare din august 1944, unii lideri politici aflati in inchisoare

constatau cu consterare “*cat de adanca e cangrena morala o poporului nostru... Si se intrebau: Se mai vand oare atat de de miseleste si alte popoare? Si raspunsul era unul singur: Daca lasam gunoaietele sa ne guverneze, ne meritam soarta...*” Mult mai tarziu am inteles ca vanzarile de constiinta si tradarile de tara nu le faceau romanii de rand; erau comise de indivizi aflati in posturi de conducere. Sarind peste timp, aceleasi intrebari se pun si in ziua de azi. Pe cine am ales la conducerea tarii? Cine ne vinde?

In perioada imediat post-belica conducerea tarii ne-a fost impusa de la Moscova: Pauker-Dej-Moghioros... si a insemnat foamete, suferinta, arestari in masa, decimarea elitei nationale si nenumarate asasinat. Acea perioada s-a incheiat prin anii 60 dar a urmat o alta catastrofa; un atentat la fibra biologica a neamului nostru. Noua tiranie a fost inlaturata in decembrie 89 in urma unei conjuratii internationale ascunsa pompos intr-o zisa revolutie. Mascarada a costat mii de victime, majoritatea oameni tineri care s-au sacrificat pentru un ideal; ideal pangarit de fariseii care s-au ridicat pe cadavrele acelor tineri. Ce s-a intamplat? Enkavdeul nu a scapat Romania din mana in decembrie 1989; a predat-o soroșistilor, care de coniventa cu cercurile cripto-comuniste din occident, au asteptat-o cu bratele deschise si au transformat-o intr-o pseudo-colonie. Si de 35 de ani induram cele mai umilitoare injoseli din istoria noastra. De data aceasta nu mai murim biologic; acum suntem ucisi sufleteste. Mare miracol ca inca mai suntem in viata.

Si imi anintesc ca pe la inceputul lui 1990 l-am intervievat la Vocea Americii pe scriitorul Octavian Paler. Acesta imi spunea indurerat ca poporul roman nu mai suporta nici diagnosticul maladiei de care sufera si nici tratamentul necesar vindecarii. Intre timp, fariseii s-au inscaunat la putere si au jefuit tara impreuna cu afaceristii venali din occident in timp ce numerosi confrati au plecat in strainatate in cautarea libertatii si demnitatii. Imi amintesc deasemenea ca in decembrie 1990 eram printre demonstrantii din Piata Universitatii cand un tinar spunea ca seful lui, un stab comunist, sustinea ca ar trebui goniti din tara vreun milion de “reactionari” ca Romania sa se linisteasca. Au plecat circa sapte milioane, cei mai multi dintre ei oameni tineri educati si curajosi, dar tara tot nu s-a “linistit.”

Ce se va intampla in urmatoorii 35 de ani daca decizia CCR ramane in vigoare? Vor mai pleca inca sapte milioane de romani? Atunci comunistii de ieri si urmasii lor lor de azi vor fi in sfarsit fericiti si vor trai intr-o tara linistita- o tara-cimitir...

Si in timp ce alesii nostri dorm, liderii altor tari merg inainte cu planuri si obiective clare si concrete. Orban discuta cu Trump si pune la cale viitorul Europei de est. Atentie romani! Polonia se impune ca tara demna si suverana. Ucraina continua sa ne batjocoreasca si conducatorii nostri isi apleaca umil capul in fata ei. Si Rusia joaca sah geopolitic international si asteapta calm sa-si impuna punctul de vedere. Bucurestiul se joaca de-a sedintele si asteapta sa vina directive noi din strainatate... Altfel, Georgescu e doar un nume. Nu despre el e vorba. E vorba de viitorul Romaniei. Inca 35 de ani de servilism si nu vom mai exista!

Prof. Dr. Nicolae Dima, USA,
Cotidianul, 13 decembrie 2024

**ESTE INTELIGENȚA ARTIFICIALĂ UN
ADEVĂRAT AUTOR DE OPERE
PROTEJATE PRIN DREPT DE AUTOR?**

Abstract

The answer to this question is difficult and I do not believe that at this moment the practical and theoretical premises necessary to reach a sufficiently reasoned conclusion in the context of the accelerated evolution in the field of artificial intelligence are built. Therefore, I intend to review some aspects for a possible elucidation of the necessary premises for a pertinent answer.

Keywords: artificial intelligence, generative artificial intelligence, algorithm, software, regulation

La réponse à cette question est difficile et je ne crois pas qu'à l'heure actuelle, les prémisses pratiques et théoriques nécessaires pour parvenir à une conclusion suffisamment raisonnée dans le contexte de l'évolution accélérée dans le domaine de l'intelligence artificielle soient construites. Par conséquent, j'ai l'intention de passer en revue certains aspects pour une élucidation possible des prémisses nécessaires à une réponse pertinente.

Mots-clés: intelligence artificielle, intelligence artificielle générative, algorithme, logiciel, régulation

Răspunsul la această întrebare este dificil și nu cred că la acest moment sunt edificate premisele practice și teoretice necesare pentru a se ajunge la o concluzie suficient de argumentată în contextul evoluției accelerate din domeniul inteligenței artificiale. De aceea, mi-am propus să trec în revistă câteva aspecte pentru o posibilă eluciere a premiselor necesare la un răspuns pertinent.

Cuvinte cheie: inteligență artificială, inteligență artificială generativă, algoritm, software, reglementare

Considerații privind inteligența artificială

Nu există o definiție unanim acceptată a inteligenței artificiale (AI).

Organizația Mondială a Proprietății Intelectuale (OMPI) consideră că IA este o ramură a informaticii care își propune să proiecteze mașini și sisteme capabile să îndeplinească sarcini care necesită inteligență umană, folosind metodele de învățare automată și de învățarea profundă; odată cu apariția noilor tehnici și software de rețele neuronale din ultimii ani, inteligența artificială este percepută de majoritatea oamenilor ca un sinonim

pentru „învățare automată profundă supravegheată”^[1].

Organizația Internațională pentru Standardizare (ISO) a definit AI drept „capacitatea unei unități funcționale pentru a îndeplini funcții asociate în general cu inteligența umană, cum ar fi raționamentul și învățarea”^[2]. Totuși, de observat vă există una mai multe forme de inteligență artificială, în funcție de gradul de autonomie, complexitatea *software*-ului, algoritmi, metode de prelucrare, varietatea datelor la care au acces și prelucrează, precum și producerea de rezultate. În esență, aceste date pot fi împărțite între așa-numitele date „de intrare”, anume date integrate în amonte, pentru a îmbogăți informațiile artificiale și așa-numitele date „de ieșire”, anume date rezultate. Toate aceste date pot constitui eventual lucrări: fie primare, pentru cele integrate în sistem ca „materie primă”, fie de rezultat, pentru cele rezultate din procesare algoritmică, de integrare creativă.

Comisia europeană consideră că Inteligența artificială (IA) se referă la sistemele care manifestă comportamente inteligente prin analiza mediului lor înconjurător și care iau măsuri - cu un anumit grad de autonomie - pentru a atinge obiective specifice. Sistemele IA se pot baza exclusiv pe *software*-uri, acționând în lumea virtuală (de ex. asistenți vocali, *software* de analiză a imaginii, motoare de căutare, sisteme de recunoaștere vocală și facială) sau IA poate fi încorporată în dispozitive *hardware* (de exemplu roboți avansați, vehicule autonome, drone sau aplicații pentru internetul obiectelor)^[3].

Articolul 3 pct. 1 din Regulamentul european privind inteligența artificială, definește „sistem de IA” ca fiind „*un sistem bazat pe o mașină, conceput să funcționeze cu diferite niveluri de autonomie, care poate prezenta adaptabilitate după implementare și care, urmărind obiective explicite sau implicite, deduce, din datele de intrare pe care le primește, modul de generare a unor rezultate precum previziuni, conținut, recomandări sau decizii care pot influența mediile fizice sau virtuale*”.

Doctrina^[4] constată că AI este o disciplină cu mai multe fațete, potențată conjunct de trei factori (îmbunătățirea capacităților de calcul ale mașinilor, progrese în cercetarea rețelelor neuronale convoluționale și creșterea masei de date variate și relevante disponibile) ce au permis o IA puternică, capabilă să egaleze, așa cum și-au dorit pionierii,

inteligența umană. Observă ca posibilă distribuirea principalelor sisteme AI existente în prezent (IA slabă) în două categorii principale:

- sisteme deductive, bazate pe reguli predefinite, de la cele mai simple la cele mai sistemele sofisticate (numite anterior „sisteme expert”), capabile să rezolve probleme precise și prestabilite bazate pe fapte și reguli cunoscute, calificate drept deterministe, în măsura în care răspunsul pe care îl oferă la o întrebare poate fi determinat cu precizie pe baza datelor de intrare și a faptelor și reguli obiective integrate în sistem;

- sisteme inductive, bazate pe machine learning, care au capacitatea de a învăța fără a fi în mod explicit programate, din datele de antrenament, bazate pe modele probabilistice, fiind capabile să rezolve probleme complexe prin folosirea algoritmilor parametrizați din datele de antrenament.

Învățarea automată este apreciată ca principala cale de dezvoltare pentru AI contemporan, ce „*marchează trecerea de la logica de programare la logica de auto-configurare*”.

Din cele prezentate se poate concluziona că inteligența artificială poate fi definită ca fiind un set evoluat de sisteme informatice care relevă un comportament inteligent prin perceperea și analiza informațiilor pentru care a fost conceput și antrenat în vederea atingerii unor obiective specifice. Altfel spus, este o știință ce permite omului să își folosească inteligența pentru a crea o mașină care să imite comportamentul uman.

Printre creațiile rezultate în urma prelucrării de către inteligența artificială, schematic am putea considera două tipuri:

- creații asistate de calculator^[5] dependente de *software*-ul utilizat, inteligența artificială servind doar ca instrument în procesul creativ supravegheat de o ființă umană;

- creații generate spontan prin inteligența artificială, fără intervenția umană decisivă în momentul creației, unii considerând că IA conține propriul proces creativ.

Inteligența artificială generativă (GAI) este o formă relativ nouă de inteligență artificială, de tip *machine learning*, bazată pe rețele neuronale, antrenată pe seturi vaste de date, care poate crea conținut nou prin extrapolare din datele de instruire, sub formă de text, imagine, video sau audio, ca răspuns la solicitările în limbaj natural ale utilizatorilor^[6]. Se bazează pe exemple de intrări (numite „date

structurate” sau „date de învățare”) care permit unui sistem să se îmbunătățească continuu și să ia decizii fără intervenție umană. Pentru aceasta, trebuie programat pas cu pas, metodă inspirată din mecanismul biologic de dobândire a facultăților cognitive care permite copilului să învețe să recunoască obiecte între alte obiecte de același tip. Aplicațiile sale sunt numeroase și variate: filtrarea spam-ului, traducerea automată, recunoașterea vocii, recunoașterea textului, recunoașterea imaginilor ș.a.

Capacitatea sa extraordinară de a produce conținuturi audio, imagine și video noi, asemănătoare cu cele umane, precum și a rezolva aspecte economice și sociale produce deja efecte considerabile. Un raport din iunie 2023 al companiei McKinsey a estimat că potențialul economic anual al creșterii productivității generate de toate tehnologiile de inteligență artificială se situează între 17,1 și 25,6 trilioane de dolari la nivelul economiei globale, din care GAI reprezintă între 6,1 și 7,9 trilioane de dolari; până în 2025 peste 30% din noile medicamente și materiale vor fi descoperite cu ajutorul tehnicilor GAI și 30% din mesajele de *marketing* ale marilor organizații vor fi, de asemenea, generate sintetic.

Însă inteligența artificială conversațională orientată spre text, de nivel uman oferit de ChatGPT, este cea care a stârnit imaginația oamenilor prin dialogarea cu aceste modele, ceea ce înseamnă că pot colabora cu parteneri umani pentru a genera conținut.

Cu toate acestea, nu se știe exact modul cum își îndeplinesc sarcina creativă propriu-zisă modelele GAI, bazate pe rețele neuronale artificiale codificate în *software*, pe straturi și conexiuni a căror coeficienți de putere, de exemplu la modelul GPT-3 ar fi 175 de miliarde de parametri, iar la GPT-4 ar fi de trilioane de parametri. Se știe cum sunt conectați neuronii umani și cum se realizează comunicarea între oameni, prin limbaj verbal compus din cuvinte al căror înțeles este cunoscut de participanți, precum și prin limbaj corporal (postură, gesturi, expresie facială, inflexiuni ale vocii, secvența, ritm și cadența cuvintelor și altele), ceea ce face ca sensul unei comunicări să fie mai amplu decât suma sensurilor cuvintelor care o alcătuiesc, depinzând în proporție variabilă de limbajul corporal. În orice mesaj se regăsește un conținut, transmis verbal și relația, transmisă non-verbal, iar dacă în centrul comunicării se află relația (iubire, ajutorare, luptă, boală etc) limbajul verbal este nesemnificativ.

Dualitatea mesajului, ca și a limbii, se explică prin diferența dintre emisferile cerebrale: stânga funcționează secvențial și operează cu sensuri literale, explicite, nu înțelege aluziile ori cererile indirecte dacă nu sunt însoțite de metacomunicare, adică de instrucțiuni despre mesaj, iar dreapta funcționează global, cu sensuri non-literale, implicite, fiind specializată în „arta înțelegerii contextualizate a sensului”, de ea depinzând înțelegerea metaforelor, umorului, ironiei, sarcasmului, precum și procesarea tonului vocii, expresiei faciale, posturii, aici deci se lucrează cu limbajul non-verbal. În interacțiunea directă, cele două emisfere se completează reciproc: comunicarea verbală are complexitate și abstractizare, sintaxă logică, dar nu și adecvare relațională, iar comunicarea non-verbală exprimă relațiile, fiind însă interpretabilă. Paul Watzlawick în *Pragmatics of Human Communication*^[7] observa că „... există lacrimi de tristețe și lacrimi de bucurie, pumnul strâns poate însemna agresivitate sau constrângere, un zâmbet poate transmite simpatie sau dispreț, reticenta poate fi interpretată ca tact”, deci dificil a sesiza nuanțele pentru GAI. Complexitatea fenomenului este atât de amplă, unele opinii fiind optimiste (s-a afirmat de către Jeff Hawkins în cartea sa din 2004, „On Intelligence”^[8] că, la nivelul neuronilor, creierul funcționează prin prezicerea continuă a ceea ce se va întâmpla în continuare și apoi învață din diferențele dintre predicțiile sale și realitatea ulterioară, iar pentru a-și îmbunătăți capacitatea de predicție, își construiește o reprezentare internă a lumii, din acest proces rezultând inteligența umană) și cred că va fi deslușit în 5-10 ani, însă alții nu sunt siguri că va fi vreodată pe deplin înțeles. Se consideră că inteligența cu care modelul GPT-4 răspunde la provocările complexe adresate și gama largă de expertiză pe care o prezintă indică faptul că a atins o formă de inteligență generală, cu alte cuvinte a construit un model intern al modului în care funcționează lumea, la fel ca un creier uman, și folosește acest model pentru a răspunde la întrebările care îi sunt adresate. GAI a stârnit reacții extreme, unii fiind preocupați de faptul că ar putea duce la dispariția omului, în timp ce alții insistă că va salva lumea. S-a spus că aceste modele fac afirmații inexacte, uneori „halucinând” informații complet inventate, că pot expune proprietatea intelectuală protejată sau datele confidențiale, că este deja foarte greu să distingi dacă vorbești cu un robot sau cu un om online

devenind „mult mai ușor pentru infractorii care vor să facă bani să genereze o grămadă de conținut care poate păcăli oamenii”, că nu garantează un rezultat de calitate superioară, că utilizarea de către angajați a GAI fără aprobarea oficială a organizației sau fără știrea acesteia poate duce la difuzarea involuntară a unor informații incorecte sau la încălcarea drepturilor de autor ale unei alte organizații, în fine, că se poate ajunge la fenomenul numit colapsul modelului care ar putea face ca modelele de GAI să devină mai puțin utile în timp, pe măsură ce conținutul generat de inteligența artificială se înmulțește, iar modelele care sunt antrenate pe aceste date sintetice (care conțin inevitabil erori) vor „uita” în cele din urmă caracteristicile datelor generate de oameni pe care au fost antrenate inițial^[9]. Un răspuns ipotetic privește posibilitatea ca aceste dificultăți să fie înlăturate de societatea umană prin efort conjugat și înțelepciune.

Pentru obiectivul urmărit în acest studiu mă voi limita la analiza impactul GAI asupra creativității, prezentând situația legală și jurisprudențială actuală, apoi preocupările pentru a găsi soluții de protecție privind realizările GAI.

Sfera actuală de protecție a operelor prin drept de autor

În mod tradițional, dreptul de autor protejează autorul unei „opere a minții”, concepție cunoscută sub denumirea de teoria personalistă. Atât convențiile internaționale și regionale, cât și legile naționale^[10] se focusează pe autorul operei –ființa umană – considerat singurul capabil de a crea. De aceea se mărginesc a enumera categorii de opere, fără alte elemente de definire, în special privind trăsătura fundamentală – originalitatea – doar amintită, spre exemplu „Convenția de la Berna” cuprinde „toate lucrările din domeniul literar, științific și artistic, oricare ar fi modul sau forma de exprimare”, situație în care a revenit jurisprudenței și doctrinei, după unii printr-o adevărată delegare legislativă, să le definească, sens în care voi face referire la jurisprudența și doctrina actuale.

Marea Cameră a Curții de Justiție a Uniunii Europene și-a asumat misiunea de a aduce precizări privind condițiile de protejare a operelor prin dreptul de autor^[11], cu ocazia interpretării dipozițiilor Directivei 2001/29 a Parlamentului European și a Consiliului din 22 mai 2001 privind armonizarea anumitor aspecte ale dreptului de autor și drepturilor conexe în societatea informațională^[12],

reținând că Directiva nu conține nicio trimitere expresă la dreptul statelor membre pentru a stabili sensul și domeniul de aplicare al noțiunii de „operă”. Prin urmare, având în vedere atât cerința aplicării uniforme a dreptului Uniunii, cât și cerința principiului egalității, această noțiune trebuie în mod normal să primească în întreaga Uniune o interpretare autonomă și uniformă (Hotărârea din 16 iulie 2009, Infopaq International, C-5/08, EU:C:2009:465, punctele 27 și 28; Hotărârea din 3 septembrie 2014, Deckmyn și Vrijheidsfonds, C-201/13, EU:C:2014:2132, punctele 14 și 15). Se motivează (pct.35-41) că pentru ca un obiect să poată fi calificat drept „operă” în sensul Directivei trebuie să fie întrunite două condiții cumulative:

- obiectul vizat să fie original, în sensul că el constituie o creație intelectuală proprie autorului său (Hotărârea din 4 octombrie 2011, Football Association Premier League și alții, C-403/08 și C-429/08, EU:C:2011:631, punctul 97, precum și jurisprudența citată);

- calificarea drept „operă” în sensul Directivei este limitată la elementele care sunt expresia unei astfel de creații intelectuale (Hotărârea din 16 iulie 2009, Infopaq International, C-5/08, EU:C:2009:465, punctul 39; Hotărârea din 4 octombrie 2011, Football Association Premier League și alții, C-403/08 și C-429/08, EU:C:2011:631, punctul 159).

Curtea observă că potrivit art. 2 alin. (1) din Convenția de la Berna, operele literare și artistice cuprind toate lucrările din domeniul literar, științific și artistic, oricare ar fi modul sau forma de exprimare. În plus, conform art. 2 din Tratatul OMPI privind drepturile de autor și art. 9 alin. (2) din Acordul privind aspectele legate de comerț ale drepturilor de proprietate intelectuală, și care face de asemenea parte din ordinea juridică a Uniunii (Hotărârea din 15 martie 2012, SCF, C-135/10, EU:C:2012:140, punctele 39 și 40), pot face obiectul unei protecții prin dreptul de autor doar expresiile, nu și ideile, procedeele, metodele de funcționare sau conceptele matematice ca atare (Hotărârea din 2 mai 2012, SAS Institute, C-406/10, EU:C:2012:259, punctul 33). Prin urmare, noțiunea de „operă”, avută în vedere de Directiva 2001/29, presupune în mod obligatoriu să existe o expresie a obiectului protecției în temeiul dreptului de autor care îl face identificabil în mod suficient de precis și de obiectiv, chiar dacă această expresie nu ar fi neapărat permanentă.

La pct. 41 din decizie se afirmă că, pe de o parte, autoritățile însărcinate cu supravegherea protecției drepturilor exclusive inerente dreptului de autor trebuie să poată cunoaște în mod clar și precis obiectele astfel protejate, lucru valabil și pentru particulari, în special pentru operatorii economici care trebuie să poată identifica clar și precis obiectele protejate în favoarea terților, îndeosebi a operatorilor concurenți, iar pe de altă parte, necesitatea de a înlătura orice element de subiectivitate, dăunător securității juridice, în procesul de identificare a obiectului protejat presupune ca acesta din urmă să poată face obiectul unei expresii precise și obiective.

În doctrina franceză^[13] se observă că în construcția unui drept de autor european nu s-a adoptat o legislație generală, întemeiată pe principii fondatoare, ci au fost reglate chestiuni particulare urgente ce necesitau precizări și armonizare. Se dau ca exemple programele de calculator (directiva 91/250/CEE) și bazele de date (directiva 96/9/CE), reglementări în care noțiunea de operă este definită ca fiind o creație intelectuală proprie autorului său, orice alt criteriu fiind respins, definiție generalizată de Curte la toate operele de creație intelectuală^[14], însă în aceeași pricină nu sunt invocate, aici urmărindu-se „a cerne însăși inima noțiunii de operă de spirit”^[15]. Pentru aceasta, se face trimitere la legislația internațională, îndeosebi la Convenția de la Berna, art.2, paragraf 1, unde se definesc operele literare și artistice, text interpretat de Curte (pct.35-37) în sensul că un obiect poate fi calificat ca operă dacă întrunește cumulativ două condiții: pe de o parte, să fie original, constituind o creație intelectuală proprie autorului său, iar pe de altă parte, calificarea de operă este rezervată elementelor ce sunt expresia creației intelectuale. Se constată că „tradițional, legea și jurisprudența dintotdeauna au fost prezentate de doctrină ca purtătoare a unei analize în doi timpi:

i) suntem în prezența unei creații de formă? Dacă răspunsul este afirmativ, ii) această formă este ea originală prin aceea că este purtătoarea amprentei personalității autorului său?”^[16]. Autorii se întrebă dacă în această pricină Curtea a raționat tradițional, în doi timpi, mai întâi forma și apoi originalitatea, sau a procedat în altă manieră? Se reține că a prezentat problema originalității obiectului (pct.36) înainte de a se interesa de elementele ce sunt expresia unei creații intelectuale (pct.37), inversare de raționament criticată deoarece „în formă

originalitatea trebuie apreciată, și nu în metodă sau în procedeul creativ”^[17]. Se propune^[18] a se vedea „în ceea ce Curtea desemnează ca fiind reunirea a două condiții cumulative, expresia unui raționament în 3 timpi: identificarea unei forme, fruct al muncii de creație a autorului, căutarea originalității acesteia sau acestor forme și reținerea pentru acces la protecție doar a formelor ce sunt purtătoare a originalității.. *neexistând originalitate prin capilaritate”*^[19].

Precizările Curții, privitoare la calificarea unui obiect drept operă, sunt apreciate ca extrem de importante, fundamentale, mai ales pct. 40 din decizie:

Prin urmare, noțiunea „operă” avută în vedere de Directiva 2001/29 presupune în mod obligatoriu să existe o expresie a obiectului protecției în temeiul dreptului de autor care îl face identificabil în mod suficient de precis și de obiectiv, chiar dacă această expresie nu ar fi neapărat permanentă.

Exigența expresiei privește forma obiectului protecției ce „permite cercetarea efectivă a calității așteptate: originalitatea”^[20]. Caracterul identificabil al obiectului protecției reia aceeași problematică, însă Curtea precizează cerințele identificării: cu suficientă precizie și obiectivitate, chiar dacă această expresie nu ar fi neapărat permanentă. Rațiunea acestei cerințe este justificată prin nevoia de previzibilitate și în consecință, de o certă securitate, deoarece „un utilizator de opere, un operator economic, dar și un judecător au nevoie să cunoască clar frontierele între ceea ce este rezervat printrun drept privativ și cea ce este de liberă circulație”^[21]. În ce privește obiectivitatea, aceasta trebuie corelată cu precizia în identificarea originalității.

Totuși, persistă ideea că dintotdeauna în percepția operelor se manifestă subiectivitate, iar autorii citați se întreabă^[22] ce va înțelege un jurist care a citit numeroase decizii în care se afirmă că o operă este protejată prin drept de autor dacă este accesibilă prin unul din cele cinci simțuri: văz, auz, tactil, miros și gust? Răspunsul invocat este conținut în paragraful 51 al concluziilor avocatului general al Curții, Melchior Wathelet, care afirmă că „în ciuda faptului că dispozițiile art.2 al Convenției de la Berna operele literare și artistice cuprind toate producțiile din domeniul literar, artistic și științific, indiferent de modul sau forma de expresie, această dispoziție nu face referire decât la operele ce sunt percepute prin mijloace vizuale sau sonore, cum

sunt cărțile și compozițiile muzicale, cu excluderea producțiilor ce pot fi percepute prin alte simțuri cum este gustul, mirosul sau tactil”.

Curtea a diminuat severitatea acestei concluzii, lăsând posibilitatea ca în viitor, în funcție de dezvoltarea mijloacelor tehnice care să permită deosebirea gustului unui produs de cel al altui produs de aceeași natură, deci o identificare precisă și obiectivă a gustului, să poată fi considerat acel produs o operă.

Doctrina olandeză este de altă părere^[23]. Profesorul Antoon Quaadvleg observă că în decizia Curții sunt indicate două condiții cumulative pentru ca un obiect să fie calificat ca operă: să fie original, în sensul că acesta constituie o creație intelectuală proprie autorului său (pct.36) și calificarea de operă este rezervată elementelor ce sunt expresia acelei creații intelectuale (pct.37), dar și că, în termenii Convenției de la Berna, sunt protejate toate operele, indiferent de modul sau forma de exprimare. Condiția impusă de Curte, la pct. 40 din decizie, privind identificarea cu suficientă precizie și obiectivitate a expresiei obiectului protecției, deși nu este prescrisă de lege, totuși prezintă „o implicare inevitabilă, și deci o calitate incertă a noțiunii însăși de operă”, luare de poziție ce „trebuie însă coroborată, între altele, printre argumentele Curții la nivel de principiu”^[24]. Pentru a-și susține argumentația^[25], afirmă că „operele literare și artistice pot fi definite în două moduri diferite, ambele valide și corecte”. Ele cuprind, potrivit definiției Convenției de la Berna, toate producțiile domeniului literar, științific și artistic, indiferent de modul sau forma de exprimare, ceea ce înseamnă o definire a operei în sens larg, prin producția sau produsul integral; „pe acest nivel, o formă poate fi precisă și obiectivă”, ea privind „opera brută”: aparența produsului integral oferit pe piață. Însă, prin contrast, în dreptul european, noțiunea de operă se limitează numai la elementele originale ale operei, respectiv la „opera netă”, așa cum a decis Curtea în cazurile Infopaq și Premier League, unde a statuat că diferitele părți ale unei opere beneficiază de protecția art. 2(a) sub condiția de a conține elemente certe ce sunt expresia creației intelectuale proprie autorului său, motivare confirmată expres de pct. 37 din decizia Levola. În consecință, este aproape imposibil ca integralitatea unei forme să fie constituită exclusiv din elemente originale și nu se poate face abstracție de elemente care fie sunt banale, fie sunt neprotejabile, cum ar fi

ideile, stilul, moda, etc. De aceea, „obiectul dreptului de autor, în acest sens, nu corespunde formei produsului, ci constă într-o formă distinctă ce rezultă din elementele sale originale, accentuându-le în măsura în care gradul de originalitate este mai ridicat”, iar în legislațiile naționale aceasta este abordarea, inclusiv în dreptul francez, unde opera privește elementele caracteristice prin care autorul operei a personalizat tema. Ori, „în ansamblul de elemente ce sunt expresia unei certe creații intelectuale, orice formă precisă și obiectivă nu poate exista”, deoarece „forma abstractă ce rezumă elementele originale ale operei este o abstracție făcută de judecător; obiectul protecției, în acest sens, nu va putea fi niciodată, în întregime, precis și obiectiv. Într-un anumit grad, forma este inevitabil subiectivă, pentru orice altă operă”.

Autorul observă^[26] că marile opere de artă sunt complexe, mesajul lor artistic fiind adesea evaziv, până la un veritabil mister, condiții în care originalitatea elementelor componente se impune a fi apreciată prin semnificația lor în contextul celorlalte elemente, ceea ce înseamnă și mai multă subiectivitate în identificarea și interpretarea operei nete. Chiar și în cazul unor opere brute forma rămâne vagă și incertă, cum sunt operele intrinsec variabile - cele exprimate prin intermediul artiștilor interpreți: opere coregrafice, numere de circ și pantomime - care pot fi diferite de fiecare dată, fără a exista însă obstacole la protecția lor prin drept de autor. De altfel, cerința fixării operei a fost rezervată, prin art. 2 alin. 2 din Convenția de la Berna, la latitudinea statelor semnatare care nu au prevăzut-o în legislațiile naționale, fără ca prin aceasta să fie înlăturată, în practică, necesitatea de a dovedi forma operei. Cu alte cuvinte, fixarea nu constituie un element al noțiunii de operă, iar dreptul european nu furnizează argumente pentru a devia de la regulă. Singura condiție este originalitatea operei, dreptul de autor fiind recunoscut de la momentul creației, susținându-se că regula fixării operei este o regulă a probei^[27].

Cât privește cele 3 argumente ale Curții pentru a justifica că decurge din însăși noțiunea de operă ca obiectul protecției să fie identificabil cu suficientă precizie și obiectivitate, se fac următoarele observații^[28]:

- necesitatea de a înlătura orice element de subiectivitate, așa cum se motivează la pct. 41 din decizie, pare a fi inspirată din drepturile de proprietate intelectuală ce depind de o înscriere în

registru, cum sunt dreptul la marcă și dreptul la desene și modele, pentru care înscrierea valabilă impune precizie și obiectivitate, însă în cazul operelor Curtea este mai indulgentă, indicând că trebuie identificate cu „suficientă” precizie și obiectivitate. Comparația este „fundamental deplasată” deoarece obiectul dreptului la marcă este constituit de înregistrarea unui semn, în timp ce obiectul dreptului de autor este determinat de judecător, care analizează opera netă, iar identificarea sa, precisă și obiectivă, este iluzorie deoarece aprecierea judecătorului implică inevitabil subiectivitate. Contrar celor sugerate de Curte, la pct. 42 din decizie, „lipsa de claritate a operei nu vatămă autoritățile sau operatorii economici, ci pe autor care suportă consecințele dacă opera nu este identificabilă”.

- obiectivitatea formei opusă subiectivității senzațiilor, așa cum procedează Curtea la pct. 42 din decizie, unde afirmă că gustul unui produs alimentar nu privește decât senzațiile și experiența subiectivă și variabilă, față de alte opere ce formează o expresie precisă și obiectivă. Curtea procedează prin aceasta la „gruparea sub același numitor comun a două aspecte total diferite: pe de o parte, expresia operei și pe de altă parte, senzațiile și experiențele ce suscită opera, pentru ca apoi să opună expresia operelor tradiționale senzațiilor subiective suscitare de operele noi ale gustului!”. Ori, este puțin probabil că lectura unui roman produce efecte identice în fiecare.

Totuși persistă întrebarea: „S-a înșelat Curtea de justiție?”. Autorul nu crede într-o asemenea ipoteză, considerând că întrucât identificarea obiectului „operei nete” este imposibilă, Curtea a procedat la identificarea obiectului „operei brute”, ceea ce este posibil și indispensabil, de la care judecătorul pleacă pentru a determina „opera netă”, deci elementele originale, obiect al protecției. „Identificarea precisă a operei brute este deci esențială”^[29].

Soluții posibile privind protecția drepturilor asupra realizărilor inteligenței artificiale generative:

Se poate afirma fără greș că inteligența artificială face deja parte din viața noastră, prin aplicații cum ar fi: recunoașterea vocii pe telefoanele mobile, sugestii personalizate de filme pe platformele de streaming, sugestii de informații adecvate atunci când folosim un motor de căutare pe internet, recunoașterea imaginilor care permit „etichetarea”

facială a persoanelor, filtrarea și eliminarea informațiilor și imaginilor privind violențe sau conținut pornografic publicat pe rețelele de socializare, etc.

Tehnicile digitale impun o nouă abordare legislativă, față de cea clasică privind drepturile de autor, concepută din perspectiva tehnicilor analogice. Noua tehnologie transpune prin digitalizate texte, imagini și sunete, operele protejate prin drepturi de autor, într-o formă unică, fiind transformate în numere - zero și unu -, în practică însemnând că acestea apar sub aceeași formă de la depozitare până la materializare pe un ecran sau altfel, ceea ce permite a fi ușor de combinat și, de asemenea, ușor de modificat, fără a fi afectată calitatea. Internetul, ca rețea transnațională, asigură transferul fișierelor digitale în fluxuri fără precedent de conținut protejat prin drepturi de autor, în orice parte a lumii, situație aflată în contradicție cu abordarea clasică – națională și teritorială – difuzarea fiind dificil de controlat.

Această stare de fapt necesită o analiză aprofundată și măsuri adecvate. Astfel: 3.1. La nivelul Uniunii Europene au fost adoptate rezoluții, declarații și comunicate:

a. Rezoluția Parlamentului European din 20 octombrie 2020 referitoare la drepturile de proprietate intelectuală pentru dezvoltarea tehnologiilor din domeniul inteligenței artificiale^[30], ce constituie un program încheiat de abordare a IA, din care rețin următoarele:

- art. 118 din TFUE prevede că revine legiuitorul Uniunii stabilirea de măsuri pentru crearea drepturilor europene de proprietate intelectuală (DPI);

- este necesară o abordare centrată pe om a IA, care să fie în conformitate cu principiile etice și cu drepturile omului, pentru ca tehnologia să rămână un instrument în serviciul cetățenilor și al binelui comun;

- tehnologiile IA pot face dificilă trasabilitatea drepturilor de proprietate intelectuală și a aplicării lor la operele generate de IA, împiedicând, astfel, creatorii umani, ale căror opere originale sunt utilizate pentru a alimenta aceste tehnologii, să fie remunerați în mod echitabil;

- IA și tehnologiile conexe se bazează pe modele computaționale și algoritmi, care sunt considerate metode matematice în sensul Convenției Brevetului European (CBE) și, prin urmare, nu sunt brevetabile

ca atare, însă metodele matematice și programele de calculator pot fi protejate prin brevete, în temeiul art. 52, alin. 3 din CBE, atunci când sunt utilizate ca parte a unui sistem IA care contribuie la producerea unui efect tehnic suplimentar, dar impactul unei astfel de protecții potențiale prin brevete ar trebui evaluat în detaliu;

- IA și tehnologiile aferente se bazează pe crearea și executarea unor programe informatice care, ca atare, fac obiectul unui regim specific de protecție a drepturilor de autor, prin care numai expresia unui program pentru calculator poate fi protejată, nu și ideile, metodele și principiile care stau la baza oricărui element al acestuia;

- este important în acest sens să se facă distincția între creațiile umane asistate de IA și creațiile generate în mod autonom de IA;

- instituirea unui mediu favorabil creativității și inovării prin încurajarea utilizării tehnologiilor IA de către creatori nu trebuie să se facă în detrimentul intereselor creatorilor umani, și nici în cel al principiilor etice ale Uniunii;

- propune a se evalua în special impactul și implicațiile tehnologiei IA și a tehnologiilor conexe în sistemul actual de legislație privind brevetele, protecția mărcilor și a desenelor și a modelelor, dreptul de autor și drepturile conexe, inclusiv aplicabilitatea protecției juridice a bazelor de date și a programelor pentru calculator, precum și protecția know-how-ului și a informațiilor de afaceri nedivulgate („secrete comerciale”) împotriva dobândirii, utilizării și divulgării lor ilegale;

- afirmă necesitatea de a evalua dacă este necesar să se actualizeze dreptul contractual pentru a proteja mai bine consumatorii și dacă normele în materie de concurență trebuie să fie adaptate pentru a aborda disfuncționalități de piață sau abuzuri în economia digitală, necesitatea de a crea un cadru juridic mai cuprinzător pentru sectoarele economice implicate în IA și necesitatea de a crea securitate juridică;

- subliniază că protecția proprietății intelectuale trebuie întotdeauna reconciliată cu alte drepturi și libertăți fundamentale;

- ia act de faptul că legislația privind brevetele implică o descriere cuprinzătoare a tehnologiei subiacente, care poate reprezenta o provocare pentru anumite tehnologii ale IA, având în vedere complexitatea raționamentului; subliniază, de asemenea, provocările juridice legate de ingineria inversă, care reprezintă o excepție de la protecția

prin drepturi de autor a programelor pentru calculator și protecția secretelor comerciale, care, la rândul lor, sunt de o importanță crucială pentru inovare și cercetare și care ar trebui să fie luate în considerare în mod corespunzător în contextul dezvoltării tehnologiilor IA;

- ia act de faptul că autonomizarea procesului creativ de generare de conținut de natură artistică poate ridica probleme legate de proprietatea asupra DPI care acoperă un asemenea conținut; consideră, în acest sens, că nu ar fi oportun să se dorească dotarea tehnologiilor IA cu personalitate juridică și subliniază impactul negativ al unei astfel de posibilități asupra stimulentei pentru creatorii umani;

- subliniază diferența dintre creațiile umane asistate de IA și creațiile generate de IA, aceasta din urmă creând noi provocări în materie de reglementare în domeniul protecției drepturilor de proprietate intelectuală, cum ar fi aspecte legate de proprietate, calitatea de inventator și remunerarea adecvată, precum și aspecte legate de posibila concentrare a pieței; consideră în plus că DPI pentru dezvoltarea tehnologiilor de IA ar trebui diferențiate de DPI atribuite potențial pentru creații generate de IA; subliniază că, atunci când IA este utilizată doar ca instrument pentru a asista un autor în procesul de creație, cadrul actual al proprietății intelectuale rămâne aplicabil;

- consideră că operele produse în mod autonom de agenți artificiali și roboți ar putea să nu fie eligibile pentru a beneficia de protecția prin dreptul de autor, pentru a respecta principiul originalității, care este legat de o persoană fizică, și întrucât conceptul de „creație intelectuală” se referă la personalitatea autorului; invită Comisia să sprijine o abordare orizontală, bazată pe dovezi și neutră din punct de vedere tehnologic a dispozițiilor comune și uniforme privind drepturile de autor, aplicabile operelor generate de IA în Uniune, dacă se consideră că aceste opere ar putea fi eligibile pentru a beneficia de protecția prin dreptul de autor; recomandă ca drepturile de proprietate, în cazul în care acestea există, să fie atribuite numai persoanelor fizice sau juridice care au creat munca în mod legal și numai în cazul în care au fost acordate autorizații de către titularul dreptului de autor în cazul utilizării unor materiale protejate prin drepturi de autor, cu excepția cazului în care se aplică excepțiile sau limitările în materie de drepturi de autor; subliniază importanța facilitării accesului

la date și schimbul de date, a standardelor deschise și a tehnologiei cu sursă deschisă, încurajând în același timp investițiile și stimulând inovarea.

b. Declarația Parlamentului European, Consiliului și Comisiei europene privind drepturile și principiile digitale pentru deceniul digital^[31] (23.01.2023), din preambulul căreia rețin următoarele:

- transformarea digitală prezintă provocări pentru societățile noastre democratice, pentru economiile noastre și pentru cetățeni. Odată cu accelerarea transformării digitale, a venit momentul ca UE să se pronunțe cu privire la modul în care valorile și drepturile sale fundamentale aplicabile în mediul offline ar trebui aplicate în mediul digital, iar transformarea digitală nu ar trebui să implice regresul drepturilor. Ceea ce este ilegal în mediul *offline*, este ilegal și în mediul online.

- viziunea UE privind transformarea digitală pune accentul pe oameni, le oferă acestora mijloacele de acțiune de care au nevoie și promovează întreprinderile inovatoare. Decizia privind „Programul de politică pentru 2030 privind deceniul digital” stabilește țintele digitale concrete bazate pe patru puncte importante (competențele digitale, infrastructurile digitale, digitalizarea întreprinderilor și digitalizarea serviciilor publice). Modelul UE pentru transformarea digitală a societăților și a economiei cuprinde, în special, suveranitatea digitală într-un mod deschis, respectarea drepturilor fundamentale, statul de drept și democrația, incluziunea, accesibilitatea, egalitatea, durabilitatea, reziliența, securitatea, îmbunătățirea calității vieții, disponibilitatea serviciilor și respectarea drepturilor și aspirațiilor tuturor.

- declarația ar trebui să ghideze responsabilii de elaborarea politicilor atunci când reflectează asupra viziunii lor asupra transformării digitale: plasarea oamenilor în centrul transformării digitale; sprijinirea solidarității și a incluziunii, prin conectivitate, educație digitală, formare și competențe, condiții de muncă corecte și echitabile, precum și acces la servicii publice digitale online; reafirmarea importanței libertății de alegere în interacțiunile cu algoritmi și sistemele de inteligență artificială și într-un mediu digital echitabil; stimularea participării în spațiul public digital; creșterea siguranței, a securității și a capacității în mediul digital, în special pentru copii și tineri, asigurând, în același timp, protecția vieții private și controlul individual asupra datelor; promovarea durabilității. Diferitele capitole ale

prezentei declarații ar trebui să formeze un cadru de referință global și nu ar trebui interpretate în mod izolat.

c. Regulamentul privind utilizarea inteligenței artificiale, adoptat la 13.03.2024 cu o largă majoritate:

Limitele de aplicarea a drepturilor de autor privind rezultatele GAI

Conform teoriei personaliste, se admite că autorul unei opere intelectuale nu poate fi decât o persoană fizică, context în care nu se poate concepe ca o lucrare generată de IA, respectiv de niște algoritmi, să fie considerată o „operă intelectuală” protejată prin drept de autor, deoarece legislația nu recunoaște personalitate juridică pentru IA, deci nu-i poate fi recunoscut un drept de autor.

Parlamentul European, într-o rezoluție din 16 februarie 2017, avansa ideea unei personalități juridice specifice roboților, idee retractată implicit prin rezoluțiile și declarațiile ulterioare, menționate mai sus.

În aprilie 2018, prin comunicarea Comisiei europene către Parlamentul European, Consiliul Parlamentul European, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor, cu titlul „Inteligența artificială pentru Europa” {SWD(2018) 137 final}^[32], au fost invitate statele membre să analizeze consecințele inteligenței artificiale asupra proprietății intelectuale. Se evidențiază că „AI face deja parte din viața noastră - nu este science fiction”- de la utilizarea unui asistent personal virtual pentru a ne organiza ziua de lucru la deplasarea într-un vehicul autonom sau la melodiile sau restaurantele pe care ni le sugerează telefoanele noastre, IA este o realitate în toate sectoarele, de la energie la educație, de la servicii financiare la construcții. Numeroase alte exemple care nu pot fi imaginate astăzi vor apărea în următoarea perioadă. Creșterea puterii de calcul, disponibilitatea datelor și progresul privind algoritmi au transformat IA într-una dintre cele mai strategice tehnologii ale secolului XXI.

La fel ca în cazul oricărei tehnologii transformatoare, unele aplicații de IA pot ridica noi întrebări etice și juridice, de exemplu legate de răspundere sau de potențiala influență asupra proceselor decizionale. Prin urmare, UE trebuie să se asigure că IA este dezvoltată și aplicată într-un cadru adecvat care promovează inovarea și respectă valorile și drepturile fundamentale ale Uniunii, precum și principiile etice, cum ar fi

responsabilitatea și transparența. De asemenea, va fi necesară o reflecție privind interacțiunile dintre IA și drepturile de proprietate intelectuală, atât din perspectiva oficiilor pentru proprietate intelectuală, cât și a utilizatorilor, în vederea promovării inovațiilor și a securității juridice într-un mod echilibrat. Apariția IA, în special ecosistemul său complex și caracterul autonom al procesului de luare a deciziilor, impune o reflecție asupra caracterului adecvat al unor norme existente privind problemele de siguranță și al unor chestiuni de drept civil legate de răspundere. Având în vedere utilizarea pe scară largă a IA, ar putea fi necesar să se revizuiască atât normele orizontale, cât și cele sectoriale.

*

În acest context, s-au efectuat analize, au avut loc dezbateri și s-au elaborat rapoarte ori studii. Spre exemplu, Consiliul Superior al Proprietății Literare și Artistice (CSPLA) din Franța le-a încredințat profesorilor Alexandra Bensamoun și Joelle Farchy o misiune pe problemele juridice și economice ale inteligenței artificiale în sectoarele creației culturale, finalizat prin raportul intitulat „Inteligența artificială și cultura”, finalizat în ianuarie 2020^[33].

Raportul, de mare complexitate, este structurat astfel: definirea IA (introducere), utilizarea IA în sectoarele culturale (partea 1), statutul produselor culturale generate de IA creativă (partea 2), regimul operelor ce permit producerea creațiilor culturale de către IA (partea 3), ameliorarea partajului datelor pentru sectorul cultural (partea 4), precum și contribuții scrise ale Hadopi, SACEM, SGDL De Gaulle Fleurance și asociații.

Partea 2 este o analiză a statutului produselor culturale generate de IA generativă (creativă), din care voi reda ideile principale:

În prealabil, autorii circumscriu aria analizei la IA creativă, ce-i permite producerea unui rezultat cultural asemănător unei opere, cu observația că însăși această IA este un obiect juridic hibrid, fiind o operă complexă (cum este creația multimedia), situată în amonte de rezultatul produs, nefăcând însă obiectul cercetării. În aval, frontiera între creațiile asistate și creațiile generate de IA este dificil de trasat „mai ales că utilizarea unei mașini pentru a crea este fără consecințe asupra calificării, în numele principiului indiferenței de gen și celui, mai general, de neutralitate tehnologică.. Că un creator folosește un penel, dalta, aparatul foto sau instrumentul tehnologic avansat nu modifică

raționamentul.” Deoarece AI rămâne „*un instrument în mâinile unui creator-autor, trebuie să fim de acord asupra unui fel de principiu al preeminenței umane, care înlătură mașina și permite aplicarea clasică a regulilor dreptului de autor.*” Deci, IA creativă poate exista „*doar atunci când intervenția umană se îndepărtează de abordarea clasică datorită generării autonome de către o IA.*”

De asemenea, autorii recomandă prudență, mai ales că ”mulți actori sunt susceptibili să intervină în diferitele etape ale lanțului de creație algoritmică, din amonte, prin selectarea bazei de formare, și în aval, în faza de post-producție sau de curățare, parcurgând etapele intermediare de selectare a modului de reprezentare a semnalului sau din nou alegerea modelului..”, cum sunt programatori, antrenori, curățători, la care se adaugă investitori, decidenți, utilizatori sau licențiați ai exploatării ș.a. dintre care pot fi luați în considerare actorii creativi – sau unii dintre ei, cel puțin ca autori, în sensul dreptului de autor.

Se constată că în dreptul de autor francez „*aceste întrebări se reunesc adesea în măsura în care se amestecă definiția obiectului dreptului de autor (opera), caracterul său protejabil (originalitatea), subiectul său (autorul) și chiar uneori titularul său*”, iar „*structura circulară a dreptului francez de autor, în care noțiunile cheie se referă unele la altele, îi invită la aceasta.*”

*

În continuare, se examinează varianta protecției realizărilor inteligenței artificiale prin drept de autor(A), apoi variante alternative (B) și în final varianta lipsei unui drept privativ (C).

Protecția realizărilor inteligenței artificiale prin drept de autor

Perfecționarea inteligenței artificiale a atras investiții importante, rezultatele fiind la îndemâna unui număr mare de potențiali utilizatori, ceea ce necesită separarea regimul inteligenței artificiale de regimul produselor pe care este probabil să le genereze. În prezent protecția privește doar matricea, adică instrumentul sau inovația care constituie inteligența artificială în sine, din care unele componente sunt protejate prin drepturi de proprietate intelectuală, în timp ce altele sunt excluse.

Algoritmul, definit ca „*descrierea unei secvențe finite și neechivoce de pași (sau de instrucțiuni), făcând posibilă obținerea unui rezultat din*

elementele furnizate ca intrare” în limbaj ce poate fi citit de mașină, nu este protejat ca atare prin drepturi de autor, fiind asimilat unei metode sau unei simple idei. Art. 9.2 din Acordul privind aspectele drepturilor de proprietatea intelectuală legate de comerț (TRIPS) prevede că „protecția dreptul de autor se va extinde la expresii și nu la idei, proceduri, metode de funcționarea sau conceptele matematice ca atare”. Regula se reia la art. 1.2 din Directiva 2009/24/CE23, potrivit căruia „ideile și principiile care stau la baza oricărui element al unui program de calculator, inclusiv a celor care sunt baza interfețelor sale, nu sunt protejate de drepturi de autor în conformitate cu aceasta directivă”^[34]. Cu toate acestea, funcționalitatea *software*-ului se exprimă printr-un algoritm, care este un enunț logic. În același mod, algoritmul, ca metodă matematică, nu este brevetabil^[35], însă în examinarea preliminară internațională, în temeiul Tratatului de cooperare în domeniul brevetelor, se tinde a se accepta ca unele aplicații să poată face obiectul protecției prin brevet^[36] deoarece, în general, algoritmi de învățare automată pot constitui soluții tehnice inovatoare, incluse într-o categorie mai largă și în expansiune, denumită de Oficiul European de Brevete (OEB) „invenții implementate pe calculator”^[37].

Sunt protejate, potrivit art. 10.1 din acordul TRIPS, „programele de calculator, fie exprimate în cod sursă sau cod obiect .. ca opere literare conform Convenției de la Berna.” Formalizarea algoritmului într-o expresie codificată a unui program este astfel rezervată unui drept special în cadrul dreptului de autor, ce decurge din Directiva 2009/24, deja introdusă în România prin Legea nr.8/1996^[38], dar fără a se putea extinde la metoda în sine (algoritmul) sau ideile subiacente.

De asemenea, „nu se contestă că bazele de date utilizate de inteligența artificială sunt susceptibile de a primi o protecție specifică”^[39], Directiva 96/9/CE din 11 martie 1996 instituind un dublu regim de protecție: pe de o parte, prin drept de autor, sens în care art. 3.1 prevede: „în conformitate cu prezenta directivă, bazele de date care, la alegere sau aranjarea materialelor, constituie o creație intelectuală specifică autorului lor sunt protejate ca atare prin drepturi de autor. Nu se aplică alte criterii pentru a determina dacă pot beneficia de acest lucru protecție”; pe de altă parte, printr-un drept *sui generis*, conform art.7.1. „statele membre acordă producătorului unei baze de date dreptul să

interzică extragerea și/sau reutilizarea integrală sau a unei părți substanțiale, evaluată într-un mod calitativ sau cantitativ, a conținutului acesteia, când obținerea, verificarea sau prezentarea acestui conținut atestă o investiție substanțială din punct de vedere calitativ sau cantitativ.” În fapt, IA creativă folosește două tipuri de baze de date: setul de antrenament compus din date colectate și asamblate și codificarea modelului de inferență în sine, ca o colecție de valori, ceea ce permite configurarea AI. Însă, în ipotezele normelor legale citate nu se face referire la produsele generate de IA, deci nu este stabilit un regim juridic aplicabil acestora, în lipsă fiind posibil a se folosi analogia, prin raportare la regimul juridic al operelor plurale „pentru a acorda statutul de autori ai produsului generat de AI diverșilor creatori din amonte”, cale considerată „fragilă deoarece diferitele elemente nu se regăsesc în creația finală”, neasigurându-se o protecție suficientă a investițiilor în inteligența artificială și în plus, nu sunt protejați interpreții acestor creații a IA deoarece protecția conferită de regimul drepturilor conexe presupune, pentru aceștia, existența dreptului de autor asupra operelor interpretate.

Lipsa reglementării unui regim juridic de protecție a realizărilor IA a condus la căi alternative sau a nu dezvălui procesele creative având în vedere ca persoana fizică beneficiază de prezumția de autor^[40], iar persoana juridică de calificarea operei ca fiind colectivă^[41], condiții în care granița dintre creațiile asistate de AI și cele generate de AI nu poate fi trasată clar, motive pentru care se propune „o lectură reînnoită” a drepturilor de autor „poate chiar până la reinventare”^[42], pentru a recepta creațiile generate de AI^[43].

Astfel, se apreciază că legea franceză a drepturilor de autor este umanistă, protejând autorul persoană fizică prin faptul creării unei opere de formă originală, fără a defini opera și originalitatea, ceea ce îi asigură un câmp de protecție extrem de flexibil, fără discriminare între opere și unde meritul estetic sau noutatea operei sunt absente, ceea ce a permis suplețea legii pentru a include și proteja orice creație.

Această concepție impregnează și legea drepturilor de autor din România.

Autorii raportului analizează și dau dezlegări la următoarele probleme, pe care le prezint succint:

a. Dacă realizările inteligenței artificiale generative sunt creații, respectiv dacă există într-adevăr un

proces creativ conștient de opere atunci când inteligența artificială funcționează. Răspunsul clasic este că AI nu are conștiință, însă autorii raportului procedează la o reinterpretare a noțiunii de creație, fondată tradițional pe conștiința autorului în procesul de creație, criteriu care, așa cum arătam mai sus, a fost atenuat prin directivele europene și jurisprudența CJUE și apoi înlocuit cu criteriul efortului creativ, evaluat prin prisma rezultatul muncii autorului, iar nu în procesul care a dus la apariția operei. Se observă că și reglementarea clasică a protejat operele anonime și cele sub pseudonim, pentru care „este imposibil de sondat gradul de conștiință al autorilor lor”, dar și că „judecătorul a fost din totdeauna dezinteresat de astfel de întrebări” dacă opera a fost creată de autor într-o stare de halucinație ori accidental^[44].

Deși conștiința nu mai este o cerință imperativă, subzistă în reglementările internaționale și naționale ideea creației ca apanaj al oamenilor. Creația nu este însă un act magic, ea „răspunde regulilor, inclusiv atunci când se decide a se abate de la acestea. Or, inteligența artificială este prin natura sa biomimetică – ea simulează, imită omul; ea poate deci imita și arbitrariul alegerilor umane, în sensul activității creative. De asemenea, regulile de creație ar putea fi, fără îndoială, codificate pe calculator, cel puțin în parte.” Concluzia: este „*necesar să identificăm un creator, o persoană fizică, dar fără îndoială mai îndepărtată de creație decât în abordarea tradițională a dreptului...*”, „*actul de creație ar putea fi deci caracterizat în măsura în care că acceptăm ideea unei creații diferite și a unui creator mai indirect*”^[45].

b. Dacă „lucrările” inteligenței artificiale generative sunt creații originale, deci dacă îndeplinesc acest criteriu, având în vedere concepția clasică, subiectivă, a originalității ca amprentă a personalității autorului ce permite urmărirea originii operei și urmele lăsate de acesta. Așa cum am arătat mai sus, abordarea clasică a originalității a fost depășită prin trecerea de la aprecierea sa ca amprentă a personalității autorului către a o anumită obiectivare, reprezentând marca contribuției intelectuale, din care CJUE a făcut o noțiune autonomă înțelesă ca „o creație intelectuală specifică autorului său”. Se redau în raport opinii din doctrină: unii consideră că obiectivarea „ar îndepărta dreptul de autor de persoana autorului și ar face posibilă luarea în considerare că orice produs care a fost recunoscut, în termeni măsurabili,

ca fiind o operă, de către publicul său, poate primi protecție prin drepturi de autor”, alții sugerează o abordare mai obiectivă a condiției, propunând de exemplu ca originalitatea să fie înțeleasă ca „*noutate în lumea formelor*”^[46]. Autorii raportului procedează la reinterpretarea noțiunii de originalitate și afirmă că ar trebui căutată originalitatea lucrării în lucrare, și nu prin referire la autorul său, „*mai exact, s-ar putea imagina că o formă intrinsecă originală ar trebui, într-un fel, trece testul Turing și înșela cu privire la originea sa*”; ar fi astfel „*o creație asimilată unei opere, în măsura în care aceasta se aseamănă și îndeplinește aceleasi funcționalități*”.

Concluzia: chiar și fără a merge până la reînnoirea noțiunii de originalitate, se poate căuta o personalitate mai indirectă, mai îndepărtată, a celui care a conceput AI, în special, care delimitează cadrul creării algoritmice prin modelarea modelului de inferență, iar prin reinterpretarea criteriilor de acces la protecție, devine posibil a primi în cadrul legii produsele generate de inteligența artificială de autor^[47].

c. Dacă „lucrările” generate de AI au un autor, având în vedere concepția actuală care predomină în mare măsură în dreptul pozitiv că autorul unei opere nu poate fi decât o persoană umană. Ideea de a crea, „pe termen lung, a unei personalități juridice specifice roboților, prin care cei mai sofisticăți roboți autonomi să poată fi considerați ca persoane electronice responsabile, obligate să repare orice daune cauzate unui terț”, emanată de Parlamentul european prin rezoluția din 16.02.2017^[48], este considerată nepractică de către autorii raportului, prin dificultățile etice și filozofice, dar și nerezolvarea problemelor puse de AI, de ordin juridic: definirea AI eligibile pentru personalitatea juridică, identificarea unui patrimoniu autonom în care s-ar plăti dreptul de autor, responsabilitatea AI cu înlăturarea răspunderii producătorilor de AI.

Concluzia: dacă „*identificarea unui om-creator este necesară conform statului de drept, poate fi căutată în altă parte, într-o relație creativă fără precedent, o relație intermediară. Autorul ar fi așadar mai departe decât într-o analiză tradițională, dar ar fi totuși la baza alegerilor care influențează creația.*”

*

Odată depășite aceste probleme, calea către dreptul de autor pare deschisă, cu excepția cazului în care este identificată ca autor o persoană fizică, însă autorii raportului constată alte dificultăți ce țin de

împrejurarea că procesul creativ este ascuns prin utilizarea AI, extinzând legătura dintre autor și creație, ceea ce necesită a analiza cărei persoane revin drepturile de autor asupra creației IA, fiind identificate trei ipoteze:

a. Ipoteza creatorului AI, cel care realizează modelul de inferență, deci stabilește cadrul creației, caz în care AI execută doar cadrul creativ stabilit de acesta, cu avantajul identificării unei persoane umane, fiind „soluția cea mai prietenoasă cu drepturile de autor”, însă nu înlătură incertitudinile privind:

- stabilirea sa în persoana programatorului algoritmului, a antrenorului ce corectează IA în funcție de reacțiile sale spontane și îi ajustează comportamentul prin alegeri în faza de învățare, a celui care selectează datele, respectiv „setul de antrenament”, a celui care dispune de dreptul de autor asupra software, ori a celui care are inițiativa creării opere colective;

- identificarea mecanismului juridic prin care drepturile de autor asupra creației generate de calculator se transmit proiectantului infrastructurii de generare a acestor creații, doctrina, mai ales cea americană, fiind predilectă pentru o analiză din punctul de vedere a rezultatelor ca drept derivat; aunci când codul IA se regăsește în creația generată de IA, persoana ce deține drepturile asupra IA este autorul operei generate de IA, sub rezerva ca judecătorul să poată identifica, în opera generată, o expresie recunoscută de codul însuși, ceea ce se poate dovedi complicat, sau chiar imposibil.^[49] O altă explicitare a acestui mecanism vine din dreptul clasic al proprietății și privește modalitatea de dobândire a bunurilor prin accesiune, în cauză fiind o accesiune prin producție, ce permite proprietarului să dobândească proprietatea fructelor bunului, soluție aplicabilă deja pentru redevențele din exploatarea brevetelor și mărcilor. Totuși argumentările sunt criticate deoarece titularul a primit anterior un preț în schimbul vânzării sau licenței de utilizare a programului său, deci nu poate să pretindă drepturi asupra creațiilor generate de IA, fiind posibil însă ca judecătorul, de la caz la caz, să decidă în funcție de cum va evalua originalitatea de o manieră intrinsecă^[50].

b. Ipoteza utilizatorului IA, cel care deține controlul fizic al IA și a operei generate de IA, are avantajul simplității, deoarece elimină distincția dintre creația asistată și creația generată de calculator, are legitimitate financiară prin achiziționarea licenței de

operare și tehnică prin custodia programului, avantaje recunoscute de o parte a doctrinei. Alt criteriu relevant face apelul la doctrina „muncă angajată”, de sorgine americană, conform căreia dreptul de proprietate asupra unei opere protejate creată de un agent comisionat, autor real, se întoarce la sponsor, autorul fictiv, întrucât acesta din urmă l-a comandat și în numele lui s-a realizat; aplicată la AI, ar însemna că AI este „autorul de fapt” al lucrării, dar numai utilizatorul este „autorul de fapt” al acestui drept, deoarece la cererea sa AI a produs lucrarea. Teoria este respinsă de principiu întrucât este fictivă în situația când utilizatorul face alegeri creative în aval, cert este autor ori coautor, în caz contrar, „dacă nu o face nu a făcut alegeri creative, doar apăsând un buton, soluția nu ar trebui să nu fie reținută”.

c. Ipoteza impunerii legale a unui sistem de titularizare, statuat în dreptul englez^[51], printr-un regim derogatoriu pentru „operele generate de calculator”, definite la art.178 (b) ca fiind acelea realizate „în împrejurări în care nu există autor uman”, iar autor, conform art.9(3), este cel care a luat „dispozițiile necesare pentru realizarea operei”, soluție criticată de autorii raportului întrucât nu precizează dacă autor este utilizatorul, programatorul ori altă persoană și „își ia, din nou, libertăți evidente cu principiile, întrucât își propune să investească cu calitatea de autor o persoană care se mulțumește să „comandă” creația... departe de orice idee de alegeri creative”, redând opinia profesoarei Jane Ginsburg care se întreabă „cum ar putea sponsorul unei opere să fie autorul acesteia? Frescele din Capela Sixtină sunt într-adevăr de Michelangelo și nu de Papa Iulius al II-lea.”^[52]

Căi alternative la drepturile de autor clasice

Anumite regimuri existente ar putea servi ca modele la determinarea regimului de protecție pentru produsele AI, cum ar fi:

. Dreptul de autor special privind programele pentru calculator (software), considerat cel mai apropiat de IA, ambele fiind creații computerizate. Programele pentru calculator au fost reglementate prin directive europene, transpuse în legile naționale ale statelor membre, în capitole speciale cuprinzând un regim juridic complet derogatoriu, de la definiție, la conținut și pînă la modul de exercitare.

Legea nr. 8/1996, actualizată în 2022, prevede acest regim special în capitolul 9, art. 72-81, prin stabilirea sferei de protecție a programelor pentru

calculator ce include „*orice expresie a unui program, programele de aplicație și sistemele de operare, exprimate în orice fel de limbaj, fie în cod-sursa sau cod-obiect, materialul de concepție pregătit, precum și manualele*”, nefiind protejate „ideile, procedeele, metodele de funcționare, conceptele matematice și principiile care stau la baza oricărui element dintr-un program pentru calculator, inclusiv acelea care stau la baza interfețelor sale” (art.72); a drepturilor de care beneficiază autorul unui program pentru calculator „îndeosebi de dreptul exclusiv de a realiza și de a autoriza: a)reproducerea permanenta sau temporară a unui program, integral sau parțial, prin orice mijloc și sub orice formă, inclusiv în cazul în care reproducerea este determinata de încărcarea, afișarea, transmiterea sau stocarea programului pe calculator; b)traducerea, adaptarea, aranjarea și orice alte transformări aduse unui program pentru calculator, precum și reproducerea rezultatului acestor operațiuni, fără a prejudicia drepturile persoanei care transforma programul pentru calculator; c)difuzarea originalului sau a copiilor unui program pentru calculator sub orice formă, inclusiv prin închiriere”(art.73); a drepturilor patrimoniale de autor asupra programelor pentru calculator, create de unul sau de mai mulți angajați în exercitarea atribuțiilor de serviciu sau după instrucțiunile celui care angajează ce „aparțin acestuia din urmă” (art.74); a drepturilor utilizatorului unui program pentru calculator care „se prezumă că: a)utilizatorului i se acordă dreptul neexclusiv de utilizare a programului pentru calculator; b)utilizatorul nu poate transmite unei alte persoane dreptul de utilizare a programului pentru calculator, iar „cesiunea dreptului de utilizare a unui program pentru calculator nu implica și transferul dreptului de autor asupra acestuia” (art.75); a actelor prevăzute la art. 73 lit. a) și b) care nu sunt supuse autorizării titularului dreptului de autor a”dacă acestea sunt necesare pentru a permite dobânditorului să utilizeze programul pentru calculator într-un mod corespunzător destinației sale, inclusiv pentru corectarea erorilor”(art76); a dreptului acordat utilizatorului autorizat al unui program pentru calculator care poate face, fără autorizarea autorului, o copie de arhiva sau de siguranță, în măsura în care aceasta este necesară pentru asigurarea utilizării programului și are dreptului ”să observe, să studieze sau să testeze funcționarea acestui program, în scopul de a

determina ideile și principiile care stau la baza oricărui element al acestuia, cu ocazia efectuării oricăror operațiuni de încărcare în memorie, afișare, conversie, transmitere sau stocare a programului” ectueze, dispozițiile de la art. 10 lit. e) din lege privind dreptul de retractare nefiind aplicabile programelor pentru calculator (art77); a dreptului de autorizare al titularului dreptului de autor ”atunci când reproducerea codului sau traducerea formei acestui cod este indispensabilă pentru obținerea informațiilor necesare interoperabilității unui program pentru calculator cu alte programe pentru calculator, dacă sunt îndeplinite următoarele condiții:a) actele de reproducere și de traducere sunt îndeplinite de o persoană care deține dreptul de utilizare a unei copii a programului sau de o persoană care îndeplinește aceste acțiuni în numele cele dintii, fiind abilitata în acest scop;b) informațiile necesare interoperabilitatii nu sunt ușor și rapid accesibile persoanelor prevăzute la lit. a) a prezentului articol;c) actele prevăzute la lit. a) a prezentului articol sunt limitate la părțile de program necesare interoperabilității”(art.78), însă ”informațiile obținute prin aplicarea art. 78: a) nu pot fi utilizate în alte scopuri decât realizarea interoperabilității programului pentru calculator, creat independent; b)nu pot fi comunicate altor persoane, în afară cazului în care comunicarea se dovedește necesară interoperabilității programului pentru calculator, creat independent; c)nu pot fi utilizate pentru definitivarea, producerea ori comercializarea unui program pentru calculator, a cărui expresie este fundamental similară, sau pentru orice alt act ce aduce atingere drepturilor autorului”(art79), dar fără a cauza vreun prejudiciu titularului dreptului de autor sau exploatării normale a programului pentru calculator (art.80); în fine, dispozițiile cap. VI din lege privind limitele exercitării dreptului de autor nu se aplică programelor pentru calculator (art.81).

Această reglementare ar putea fi utilizată în crearea unui nou drept privind IA, legat de dreptul de autor, dar cu reguli specifice.

b. Dreptul de autor special privind operele colective, apreciat ca model pentru viziunea economică a dreptului de autor, mai puțin centrată pe creator și care se abate de la regulile clasice de proprietate, întrucât drepturile iau naștere, independent de orice transfer, în persoana care, într-un proces de creație verticală, dirijează creația și o publică sub numele său. Art.6, alin.1 și 2 din Legea

nr. 8/1996 prevede că „*este operă colectivă opera în care contribuțiile personale ale coautorilor formează un tot, fără a fi posibil, dată fiind natura operei, să se atribuie un drept distinct vreunui dintre coautori asupra ansamblului operei create*”, iar „*în lipsa unei convenții contrare, dreptul de autor asupra operei colective aparține persoanei fizice sau juridice din inițiativa, sub responsabilitatea și sub numele căreia a fost creată*”.

c. Crearea unui drept de autor în maniera celui reglementat pentru operelor postume -art. 25 alin.2 din Legea nr.8/1996 acordă persoanei care, după încetarea protecției dreptului de autor, aduce la cunoștința publică, în mod legal, pentru prima oară, o operă nepublicată înainte, beneficiază de protecția echivalentă cu cea a drepturilor patrimoniale ale autorului – cu adaptarea specifică IA.

d. Crearea unui drept sui generis, bazat pe modelul dreptului acordat producătorului de baze de date, cu un obiectiv declarat, acela de a sprijini și proteja investițiile, autorii raportului propunând un model de text legal - „*Producătorul de inteligență artificială care permite generarea de creații asimilate operelor beneficiază de protecție asupra acestor creații atunci când rezulta dintr-o investiție financiară, materială sau umană substanțială*”^[53] cu posibilitatea de a limita dreptul de exploatare alocat producătorului – dreptul de reproducere și dreptul de comunicare către public – pentru utilizări în scop de profit. ”O astfel de opțiune ar avea, pe de o parte, meritul simplității și, pe de altă parte, acela de consistență. Nu ar risca să slăbească drepturile de autor încercând să-și extindă domeniul de aplicare... În cele din urmă, ar permite să păstreze stimulentele investiționale dorite în domeniul IA prin acordare de protecție limitată la drepturile de proprietate și pentru o perioadă mai scurtă decât cea pe care o prevede dreptul de autor.”

Absența drepturilor private

Se constată că doctrina se află sub îndoială privind necesitatea protecției creații generate de IA, remarcându-se în special existența unor protecții în amonte și că valoarea se regăsește mai mult în algoritmul „educat” decât în creația pe care o generează, actul creativ aflându-se mai mult în programarea IA decât în funcționarea acestuia, iar rezultatul IA este produsul pur al întâmplării sau al planificării mecanice, exprimând foarte puțin din orice creativitate specifică persoanei umane care merită protejarea dreptului de autor. În plus,

programatorul IA este remunerat prin vânzarea algoritmului sau prin licență de utilizare a software-ului, deci dreptul de autor nu ar trebui solicitat pentru a proteja creațiile IA, cu riscul de a fi denaturat. Prin urmare, legea nu ar trebui să asigure protecția creației IA, fiind suficient dreptul de proprietate corporală asupra bunului material produs de IA, care ar fi probabil atribuit oricui deține dreptul de a folosi IA în sine, completat de o componentă concurențială care să permită evitarea deturnării domeniului public^[54].

Grupul francez AIPPI, la rândul său, respinge ideea unui monopol având în vedere că pur și simplu nu sunt îndeplinite condițiile în absența unui autor uman, constatare ce interzice punerea în aplicare a unei astfel de protecții care ar contraveni fundamentelor dreptului de autor. În plus, riscul masificării creației și saturarea câmpului creativ ar slăbi poziția persoanei fizice creatoare.

Unii au prezentat alte argumente, cum ar fi atacul asupra libertății de exprimare constituită de orice exclusivitate. Mai mult, într-un moment în care orice protecție prin proprietate intelectuală este pusă în discuție în opinia publică, este de temut că se va stabili un nou drept ca un exces de protecție. Alții sunt în favoarea flexibilității și susțin calea soluționării contractuale între proiectantul IA și utilizator sau protecție prin măsuri tehnice.

Se observă că absența drepturilor private nu înseamnă neapărat lipsă de protecție. Autorul IA poate proteja procesul creativ prin secret comercial, potrivit Directivei 2016/943 din 8 iunie 2016 (transpusă prin OUG nr.25/18.04.2019), care permite, prin luarea de măsuri materiale și legale rezonabile, să se opună dezvăluirii ilicite a *know-how*-ului său și însușirea investiției sale^[55].

În fine, conform unei analize doctrinare^[56], aceste lucrări fără autor ar trebui considerate prin natură integrate în domeniu public. Această calificare extinsă a domeniului public ar fi supusă la două condiții: cc IA joacă să aibă un rol preponderent în exprimarea lucrării și intervenția umană să fie reziduală, nepermițând să se facă alegeri creative care să fie rezultatul AI.

Dar această cale, care are meritul simplității, ridică alte probleme: lasă fără protecție pe cei îndreptățiți la drepturi conexe, favorizează substituirea și parazitismului, înmulțind litigiile și limitează investițiile în domeniul IA.

Concluzia autorilor raportului: alegerea unei soluții optime revine de fapt legiuitorului care va decide

necesitatea creării unui drept privat; până atunci, soluționarea problemei are loc prin mijloace contractuale. Este important să ne amintim că drepturile de autor trebuie să rămână atașate unui om, iar dreptul de autor pare suficient de flexibil pentru a primi creațiile IA și a atribui drepturi creatorilor acestora ca soluție relevantă. Cu toate acestea, nu putem ignora faptul că tehnica este în dezvoltare și că instrumentul câștigă autonomie, prin reducerea rolului omului, ceea ce ar justifica faptul că legiuitorul nu se grăbește să intervină...

Achiesează argumentele și concluziile raportului.

Încheiere - Prima afirmație din concluziile raportului relevă natura filozofică a alegerii statutului producțiilor culturale ale IA. Consider că trecerea la o nouă etapă în dezvoltarea culturală a societății, prin apariția unor noi mijloace, a dat naștere la reflecții filozofice. În acest sens, voi reda un pasaj din dialogul Phaidros sau Despre frumos^[57] în tălmăcirea filozofului Gabriel Liiceanu: „Socrate povestește că în țara Egiptului trăia zeul Theuth, care, după ce a descoperit numerele și socotitul, geometria și astronomia, precum și literele, le-a prezentat regelui Theuth pentru a le răspândi printre toți egiptenii. Regele l-a întrebat de folosul lor și ajungând la litere, zeul a spus: „Privește, rege, știința aceasta îi va face pe egipteni mai înțelepți și mai cu ținare de minte; găsit a fost leacul uitării și, deopotrivă, al neștiinței.“ Regele a răspuns că această artă are efect contrar a ceea ce spune că poate face: „Căci scrisul va aduce cu sine uitarea în sufletele celor care-l vor deprinde, lenevindu-le ținerea de minte; punându-și credința în scris, oamenii își vor aminti din afară, cu ajutorul unor icoane străine, și nu dinlăuntru, prin caznă proprie. Leacul pe care tu l-ai găsit nu e făcut să învârtoseze ținerea de minte, ci doar readucerea-aminte. Cât despre înțelepciune, învățăceilor tăi tu nu le dai decât una părelnică, și nicidecum pe cea adevărată. După ce cu ajutorul tău vor fi aflat o grămadă de prin cărți, dar fără să fi primit adevărata învățătură, ei vor socoti că sunt înțelepți nevoie mare, când de fapt cei mai mulți n-au nici măcar un gând care să fie al lor. Unde mai pui că sunt și greu de suportat, ca unii ce se cred înțelepți fără de fapt să fie.“

Sentențios, Socrate afirmă: „Așadar, cel care își închipuie că în urma sa rămâne, turnată în cuvinte scrise, o artă, cât și cel care, la rândul-i, o primește pe aceasta încredințat că scrisul îi va oferi ceva deslușit și sigur sunt, amândoi, naivi nevoie mare

și, în realitate, nu au habar de cele prezise de Ammon dacă își închipuie că vorbele ce-s scrise pot oferi, celui care deja scrie, mai mult decât prilejul de a-și reaminti lucrurile pomenite în scrierea aceea.”

Socrate afirmă: „Scrierea... seamănă într-adevăr cu pictura, și tocmai aici stă toată grozăvia. Aceste figuri cărora le dă naștere pictura se ridică în fața noastră asemeni unor ființe însuflețite. Dar dacă le încerci cu o întrebare, ele se învăluie într-o foarte solemnă tăcere. La fel se petrece și cu gândurile scrise; ai putea crede că ele vorbesc, însuflețite de spirit. Dar dacă le pui o întrebare, vrând să te lămurești asupra vreunei afirmații, ele nu îți răspund decât un singur lucru, mereu același. Și de îndată ce a fost scrisă, odată pentru totdeauna, fiecui cuvântare colindă pretutindeni păstrând aceeași înfățișare și pentru cei ce o pricep, și pentru cei cărora nu le spune nimic. Ea nu știe în fața cui se cuvine să vorbească și în fața cui să tacă. Iar dacă a fost disprețuită sau pe nedrept hulită, ea trebuie, de fiecare dată, să-și cheme în ajutor părintele; singură, nu e în stare nici să se apere, nici să își vină în ajutor”.

Socrate conchide: „Când cineva... luând în grijă un suflet... răsădește și seamănă în el nu orice cuvântări, ci pe acelea unite cu știința, .. cele ce nu sunt sterpe, ci au în ele o sămânță din care, odată semănată în alți oameni, cu alte firi, încolțesc alte gânduri și rostiri..au în ele, fără moarte, puterea de a dărui toate acestea, iar celui înzestrat cu ele cea mai mare fericire dată ființei omenestei.”

Așa să fie și situația inteligenței artificiale?

NOTE:

- [1] https://www.wipo.int/about-ip/fr/artificial_intelligence/
- [2] standard ISO 2382-28
- [3] COM/2018/237
- [4] Alexandra BENSAMOUN, Joëlle FARCHY, *Intelligence artificielle et Culture*, p. 7, COM(2021)0206 – C9-0146/2021 – 2021/0106(COD), <https://www.culture.gouv.fr>, p.3
- [5] Machine learning, Deep learning, Random Forest, rețele neuronale
- [6] Greg Pavlik, Senior Vice President, Oracle Cloud Infrastructure, 15.09.2023, în <https://www.oracle.com.ro>.
- [7] citat de Laura Carmen Cuțitaru în aricolul „Digital și analogic” din Dilema veche nr.1013, p.21,
- [8] citat de Greg Pavlik op.cit.
- [9] idem
- [10] Legea nr.8/1996 privind dreptul de autor și drepturile conexe
- [11] CJUE, 13 nov.2018, cazul C-310/17, publicată în euro.curia
- [12] JO 2001, L 167, p. 10, Ediție specială, 17/vol. 1, p. 230

[13] Pierre Sirinelli, Alexandra Bensamoun, *Chronique de Jurisprudence*, RIDA nr.259/ ianuarie 2019, pp.139-168 și comentariile doctrinare indicate la nota 1 de subsol.

[14] Pentru detalii, Gheorghe Gheorghiu, *Criteriul originalitatii operelor protejate prin drept de autor*, RRDPI 2/2016, p.7-19.

[15] Pierre Sirinelli, Alexandra Bensamoun, op.cit., p.152

[16] idem, p.153

[17] idem, p.155

[18] idem, p.155

[19] Pentru o opinie contrară privind influența elementelor originale asupra celorlate elemente, prin capilaritate, a se vedea studiul menționat la nota de subsol 4.

[20] Pierre Sirinelli, Alexandra Bensamoun, op.cit., p.155-156

[21] idem, p.156

[22] idem, p.158

[23] Antoon Quaadvleg, *Les saveurs et l'identification de l'oeuvre*, RIDA nr.260/ april 2019, pp.5-38

[24] Idem, p.10

[25] Idem, pp.11-12

[26] Idem, pp.14-15

[27] Andre Lucas, Agnes Lucas-Schloetter, Carin Bernault, *Traite de la propriété litteraire et artistique*, Ed.5, Paris, LexisNexis, p.90-91, citat de Antoon Quaadvleg, op.cit., p.16

[28] Antoon Quaadvleg, op.cit., pp.17-22

[29] Idem, p.23

[30] 2021/C 404/06

[31] 2023/C 23/01

[32] COM/2018/237

[33] <https://www.culture.gouv.fr>, COM(2021)0206–C9-0146/2021 – 2021/0106(COD),

[34] Directiva 2009/24/CE a Parlamentului european și Consiliului din 23 aprilie 2009 privind protecția programelor de calculator

[35] Art.7 din Legea nr.64/1991 privind brevetele de invenție

[36] COM(2021)0206– C9-0146/2021 – 2021/0106(COD), p.29

[37] OEB, Orientări pentru examinare, , noiembrie 2018, G-II, 3.6: Expresia „invenție implementată pusă în operă de calculator” acoperă cererile care implică calculatoare, rețele informatice sau alte dispozitive programabile în care se află cel puțin o caracteristică a invenției revendicate realizată cu ajutorul unui program de calculator.

[38] Art. 72(1) Prin prezenta lege, protecția programelor pentru calculator include orice expresie a unui program, programele de aplicație și sistemele de operare, exprimate în orice fel de limbaj, fie în cod-sursa sau cod-obiect, materialul de concepție pregătit, precum și manualele.

[39] COM(2021)0206 – C9-0146/2021 – 2021/0106(COD), p.30

[40] Art. 2 din Legea nr.8/1996

[41] Art. Alin.2 cu raportare la art. 6 din Legea nr.8/1996 (1) Este opera colectivă opera în care contribuțiile personale ale coautorilor formează un tot, fără a fi posibil, data fiind natura operei, să se atribuie un drept distinct vreunui dintre coautori asupra ansamblului operei create.(2) În lipsa unei convenții contrare, dreptul de autor asupra operei colective aparține persoanei fizice sau juridice din inițiativa, sub responsabilitatea și sub numele căreia a fost creată.

[42] COM(2021)0206 C9-0146/2021– 2021/0106(COD), p.32

[43] Idem, p.31

[44] Idem, p.32

[45] Idem, p.34

[46] Idem, p.35

[47] Idem, p.35

[48] 2015/2103 (INL), paragraf 57f

[49] Idem, p. 38

[50] Idem, p. 39

[51] Copyright, Designs and Patents Act (CDPA), 1988

[52] COM(2021)0206– C9-0146/2021– 2021/0106(COD), p.41

[53] Idem, p.44

[54] Idem, pp.45-46

[55] Idem, p. 46; G.Gheorghiu *Noua reglementare a know-how-ului și secretelor comerciale*, RRDPI nr.3/2019

[56] G.Azzaria, *IA et creation non appropriable*, <http://www.lesconferences.ca/videos/mise-en-commun-numerique/>

[57] Platon, *Phaidros* sau *Despre frumos*, Ed. Humanitas, 2011, p.125-127

Dr. Gheorghe GHEORGHIU

Membru al Academiei de Științe Juridice din România

Președinte PERGAM București, 2024

FUERTEVENTURA

– INSULA ENERGIILOR PRIMORDIALE

Aproape de cătunul La Latija, în sudul Insulei Fuerteventura, pe marginea unei guri de leoaică, deschisă hămesit în lava vulcanilor, a crescut în urmă cu vreo jumătate de veac stațiunea Costa Calma. Puțin populată, fără aflus asfixiant de turiști în niciun moment al anului, stațiunea e potrivită pentru cei care poartă în sângele lor nostalgia începutului de lume. Dar, cu o condiție – să fie dispuși să evadeze puțin din confortul creat de investitorii germani, spanioli, britanici și olandezi, care-au creat bule de bucurie într-un spațiu sterp, neprietenos pentru europeanul obișnuit. De ce să fugă de confort? Pentru că dincolo de salbele de stațiuni, care garnisesc părți consistente din perimetrul litoralului întregului arhipelag canar, e un spațiu aproape pustiu, încremenit, parcă fără început și sfârșit, unde timpul curge egal, într-o lenevie dureros de voluptuoasă, iar omul e o piesă banală dintr-un angrenaj fără nicio perspectivă.

Aceea era realitatea necosmetizată lucrativ, pe care țăranul voia s-o digere la pas. Deocamdată se mulțumea să hoinărească pe străzi obișnuite, cochete, flancate din loc în loc de palmieri, însiropați cu fluidul vieții printr-un sistem de conducte, care le încercuiau tulpinile. De fapt, nu era nicio plantă în stațiune, care să poată supraviețui și prospera fără sprijinul permanent al oamenilor.

– Construcție artificială din nimic, concluzionă țăranul.

– O metodă inteligentă de a valorifica economic un spațiu sterp, observă Ecaterina.

– Mie mi-ar plăcea mult să trăiesc aici după vârsta de pensionare, plusă Ștefan.

Țăranul îl privi mustător:

– Eu m-aș sufoca în câteva luni!

– De ce? îl întrebă uluit Ștefan.

– Tu nu vezi că nu e urmă de viață autentică aici?!

– Clima e formidabilă, temperatura oscilează doar între 20 și 30 de grade tot timpul anului, faci plajă în fiecare zi, dacă ai timp și chef, iar ploaia aduce precipitații într-un an cât într-o oră lichidă la Hamburg.

– Să înțeleg că de zăpadă nu poate fi vorba...

– La 20 de grade m-aș cam îndoi, preciză ușor ironic Ștefan.

– E întra-adevăr un plus imens, mai ales pentru oase și extremitățile corpului în general, însă pentru mine e deprimant să nu gust succesiunea anotimpurilor: renașterea naturii – primăvara, plenitudinea și beția luminii – vara, seducția nostalgiei – toamna și biruința supremă a morții – iarna.

– Obişnuința, până la urmă...

– Mereu am fost conservator, măcar că în ultimii ani am acceptat noul cu mai multă deschidere... da' a cam trecut vremea, se apropie ora mesei.

– Avem timp, deschiderea cinei e la 18.30, iar 21.00 e ora închiderii, avem vreme destulă, preciză Ștefan.

– Da, vreau să mănânc și eu ce ia unchiu', zise Andrei, care, de când erau împreună, aproape că devenise umbra țăranului.

Țăranul surâse – o mână de ajutor era oricând binevenită. În plus, unchiu' era topit după copil, deoarece semăna leit cu el, cel de odinioară, dar mai ales pentru că vedea în Andrei proiecția lui din vremea inocenței, sumedenia de plusuri și minusuri, care se certau într-o succesiune a curiozității și a încercării de a provoca prezentul întru descifrarea esențelor vieții, atât cât era posibil, firește. Mai mult decât atât, descoperirea în el nevoia de a explora realitatea dincolo de marginile obișnuitului, cu riscuri uneori inutile, duse la extrem, cochetând naiv cu fatalitatea. Treaba asta știa că-i periculoasă, la cei șapte ani băiatul avea nevoie, uneori, de ceea ce țăranul a urât organic – zăbala. Trebuia strunit, încorsetat nișel pentru a conștientiza pericolele, însă, vacanța fiind, în interacțiunea directă țăranul îi "nivela" doar descătușarea pe care și el a adorat-o de când se știa pe lume.

Când au ajuns la restaurantul hotelului, terasa era goală. Țăranul a lăsat preventiv o revistă pe scaunul pe care fusese dimineață, apoi a intrat și s-a rotit în spațiul ofertant al localului iberic. După ce a luat câteva felii de roșii, ardei și castraveți, precum și niște alge marine, vru să adauge ceapă roșie, dar se opri. Îi plăceau teribil ceapa și usturoiul, însă știa că puține prezențe feminine agreează izul celor două rădăcinoase. Era conștient că, în măsura în care se poate, trebuie să fii fără cusur atunci când te pregătești să asaltezi o fortăreață. Și dacă nu reușești, cel puțin ai uzat de toate argumentele. Când a ajuns în spațiul destinat grătarului, văzu că Ștefan deja aștepta:

– Ce vrei să comanzi?

– Dar ce au?

– Cotlet de porc, piept de curcan, ton și somon.

– Două porții de somon și una de ton, zise țăranul.

– Nu vrei și porc?

– Niciodată la restaurant!

– De ce?

– Probabilitatea de a da peste o fleică de la o femelă în estru e prea mare, gustul e oribil, iar eu sunt mereu un magnet pentru așa ceva.

– Exagerezi!

– Deloc, vrei să mănânci o bucată de carne de porc gustoasă, mergi în gospodăria țărănească, acolo sacrificarea animalelor nu se face la întâmplare, ca în abatoarele industriale, dar o să vorbim altădată pe subiect.

Au început să mănânce, dar "invadatoarea" încă nu apăruse. Pentru că soarele inunda terasa îngustă, oamenii preferau să servească masa de seară în restaurant, unde aerul condiționat era un argument suficient. Țăranul își zise că, dacă blonda nu va

alege locul în care a stat dimineață, optând în schimb pentru scaunul de la masa care le mijloca direct fluxul interacțiunii vizuale, șansele lui

sporesc semnificativ. Aștepta înfrigurat. Mânca mecanic, ignorând mai toate aromele care-i inundau papilele gustative. N-a așteptat mult și a sosit. Singură. A măturat ușor spațiul cu privirea, apoi a lăsat poșeta pe masa țintită de țaran și s-a dus să pescuiască bucatele dorite. Când s-a întors, a ales scaunul speranței. După ce s-a așezat, l-a privit fix pe țaran, fără să-l caute, de parcă se aștepta să se poziționeze la fel ca dimineață. Bărbatul a salutat-o, înclinând capul. Tânăra i-a răspuns zâmbind și fluturând ușor degetele mâinii drepte. Inima țaranului pulsa în ritmul boxelor de pe ringul de dans. „Răbdare”, îi șoptea vocea rațiunii, „nu plonja naiv în ape despre care nu știi nimic!” Un chelner, care se rotea inutil în jurul mesei ei, îi spusese ceva în spaniolă. Tânăra îi răspunse în graiul iberic, apoi ceru ceva. Peste două minute, chelnerul îi aduse un pahar cu vin roze de la barul restaurantului. Blonda surâse seducător. Alți chelneri veniră până la masa ei și o salutară curtenitor în germană. Tânăra le răspunse în limba lui Goethe, adăugând detalii cu totul străine pentru țaran.

– De pe ce meleaguri crezi că provine? îl întrebă pe Ștefan, care observase deja unde săgetau ochii țaranului.

– Cred că-i nemțoaică, probabil instructor la vreo sală de fitness de pe aici ori de la alt hotel. Nemții fac frecvent lucrul ăsta în facultate. Li se asigură gratuit masa și cazarea, uneori și ceva bani. Colindă așa întreaga lume. Ai văzut și tu în două rânduri la Mallorca, unde, dat fiind afluența turiștilor, erau mai mulți prestatori de evenimente – atât la Sa Coma, cât și la Cala Millor –, am vorbit cu unii dintre ei.

Își încrucișau privirile destul de des. Flirtau amândoi, însă jocul seducției era, desigur, în mâna ei. Țaranul însă realizează că, dintru început, pornește cu handicapul necunoașterii unei limbi de circulație internațională. În plus, era român și, deși nu avea complexe de inferioritate, nu uitase de interacțiunea cu rusaica aceea focoasă din Baleare, care i-a dat cu flit când i-a dezvăluit originea. Încă-l mai durea repulsia citită în ochii ei. Mai degrabă franțuzoaica cu damf înțepător de vin a fost prietenoasă. „Cum comunică cu ea, dacă sunt șanse să treci la nivelul următor?” se întreba tâmp țaranul. „Ți-ai propus de acu’ doi ani să înveți câte ceva, măcar minimal să te descurci în limba engleză, dar ai făcut vreun

pas?! Nu!” se întreba el acuzator. „Trebuie să-i las un bilet”, gândi țaranul, „măine e ziua adevărului!”

Gruia COJOCARU
(va urma)

LICEUL DE ARTĂ ORADEA. REMEMBER (1990 – 24 - Mai – 5 Octombrie)

Astăzi 9 noiembrie 2024, Sărbătoare festivă la Liceul de Artă, Oradea. Mă văd „impulsionat” și necesar a „CONSEMNA” acest moment pentru că prima pleiadă de absolvenți ai Liceului de ARTĂ, printr-o INVITAȚIE specială, ne înobilează, încântă inima și sufletul prin prezența, existența și împlinirile lor. Vorbim de prima *avangardă* a aleșilor și prețioaselor spirite, de prestanța primelor grupe din Școala de Arte în formarea lor cultural-artistică. Sau confirmat posibilitățile reale dar și disponibilitățile unor condiții educaționale oferite cu generozitate de colectivul managerial constituit în forță în vara anului 1990. Colectiv al unei școli organiciste format „deliberat” chiar din startul intrării în lumea democratică de după decembrie 1989.

S-au depășit limitele capacităților de formare, instrucție și educație cultural-intelectuală și artistică, datorită unor condiții mai modeste de început, prin competență, viziune, pasiune și responsabilitate organizatorică intensă din start. Totul a fost minunat și împlinit pentru cea de a doua Instituție vocațională din istoria urbei de pe Crișul Repede, „renăscută”, în anul 1990, într-un context socio-politic favorabil. Prin amfitrionii ei sacrificaii inspecitori generali și de specialitate, precum și primul director cu delegație desemnat.

O „intervenție” subliniată care vine urmare a zilei amintite. Zi în care am avut Marea Plăcere de-a mă reîntâlni evocând și sărbătorind în Sala Festivă și Sălile de clasă a Liceului de Artă de lângă Parcul Petofi nr. 26 din Oradea, revederea cu prima promoție de elevi absolvenți ai anului școlar 1994.

De menționat că primul Liceu de Artă în orașul Oradea a fost înființat în binecuvântatul an 1960, cu denumirea de Școala Medie de Muzică și Arte Plastice, al cărei elev am avut Onoarea a fi. A avut sediul la început în Parcul Libertății nr. 21, lângă „Podul NUIELE” – Podul Intelectualilor, găzduit într-o modestă clădire, în vecinătatea Școlii

Profesionale de Meserii. Clădire devenită cândva după 1990 „Liceul Suzana Lorenfy”. O „Școală Medie de Muzică și Arte Plastice” care a avut o viață scurtă, fiind desființată de autoritățile comuniste prin deceniul opt al secolului al XX-lea .

Parcurg un început de scriere care-mi răscolește multele amintiri legate de anii adolescenței, ani cu multă încărcătură emoțională și frământare existențială constituită în tinerețe prin „vise” și „speranțe” de împlinire profesională și viață cultural-artistică binecuvântată.

Ca o paranteză în „memoria” timpului amintesc faptul că în anul 1960 subsemnatul a fost admis în clasa a VIII-a de liceu la renumita Școala Medie de Muzică și Arte Plastice, cu nr. 212 pe ecuson din Timișoara, regiunea Banat.

Amintiri care iată la ceas de rememorare le așez pe răbojul „impresionantelor trăiri” personale dar și de comuniune colectivă adolescentină, pentru că merită.

E nevoie a fi reamintite eternității gândurilor „mărețe” ale tuturor absolvenților acestei Școli de Artă orădeană pentru că EA, Școala, a devenit în timp o nesecată pepinieră de valori și tinere talente. De valori cultural-artistice magnifice din Oradea și Bihor pentru noi, pentru temeinica istorie culturală a locului. Fenomen de rezonanță națională dar fericit și universală supus legii morale a timpului fără rezerve și concesii. Urmărindu-se evoluția și implementarea drumului profesional idealizat.

Adunate toate laolaltă aceste amintiri conformează în timp un snop de judecăți de valoare inconfundabile. La momentul sărbătoresc din data de 9 nov. 2024, început la ora 12.00, am asistat la o firească stare emoțională de reîntâlnire cu acei copii la vârsta de 14 ani din anul 1990. Astăzi ajunși la vârsta maturității depline: consacrați profesional, familiști și modele umane. Generație care a pus bazele Noului LICEU de ARTĂ din Oradea, descoperită astăzi într-o „redimensionată”, încântătoare și frumoasă generație de oameni maturi cu o consolidată profesiune artistică sau socială, de înaltă performanță umană, devenind în timp un reper pe harta spirituală a neamului românesc. Nu s-au risipit anii, nici talentele și nici energiile pozitive de formare umană și creație artistică prin muncă asiduă, de pomană. FELICITĂRI generația „de aur” 1990-1994, atât pentru promoțiile din domeniul artelor plastice cât și cel al muzicii.

Ora 12,00 Sala Festivă a Liceului de Artă insufla frumusețe, eleganță și măreție, determinate de plenitudinea fiorului sufletesc regenerat și maturizat. S-a intonat Imnul „Gaudeamus”. Amfitrionii întâlnirii au rezonat cu sala impunând rememoraea și „strigarea” Catalogului celor 5 (cinci) clase de început. Din cei 119 elevi absolvenți au spus prezent aproximativ jumătate din ei. Din nefericire 3 (trei) dintre ei au părăsit această lume.

La un Liceu vocațional numărul cadrelor didactice este mult mai mare. Au fost și ele prezente într-o bună majoritate. Unii cu tâmpile ninse. Din păcate s-au „consemnat” și unele „absențe”. Un număr însemnat, prin plecarea pe „cărarea” eternității. In memoriam binecuvântare Divină!

Prof. univ. dr. Cornel T. Durgheu

Oradea 10 nov. 2024

